

zdejci dobim še enkrat toliko dobrega vina namesti čvička. Da se to zmirom izplača, lahko si vsak izračuni.

„To je že vse prav — bode me marsikdo zavrnil — al vendar sol slabemu vinu pomaga, zboljša ga“. Da to ne more biti, sem dokazal; ta prikazen more biti toraj le dozdevna, na videz, in to je tudi tako. Sol namreč zatopi ali zakrije kislino ravno tako kakor se kislina slabe pomaranče zatopi ali zakrije, ako se potrese s sladkorjem. Kisline vendar ostane pri vsem tem ravno toliko v vinu, kolikor je je bilo, alkohola (vinskoga cveta) pa tudi ne bode več. Da se s soljo stanovitnost nekoliko — odločno rečeno — le nekoliko povikša, tega ne moremo tajiti, po znanstvu pa vendar to nikakor izpričano ni; kar pa dandanes znanstvo ali véda ne izpriča, to je za „mačko“. Le dozdeva se, da sol razkroji jako majhen del droží, in zatega del postane vino tudi nekoliko reznejše, ker zgubi nekoliko mlaknosti. Na Virtemberškem solijo hruškovec sploh, pa le zato, da postane reznejši; stanovitnosti pri tem nimajo v mislih. Tudi jemljejo v ta namen le malo soli.

Konečno nastane vprašanje: kaj pa ima storiti oni, ki je svoje vino zasolil? — Druzega nič kakor to-le: ako hoče zasoljeno vino še za vino prodati, naj si kupi toliko družega dobrega vina, da bode, ako oboje (kupljeno in slano), skupaj zmeša, še prijetno vince dobil. Druzega pripomočka ni! Vinu primešana sol se nikakor ne dá iz vina vzeti, pa tudi se ne dá z nikakoršno snovjo neutralizirati. (Dal. prih.)

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

III.

Kako, kolikokrat, kako globoko in kedaj naj se orje?

Spisal Franjo Kuralt.

Marsikdo misli, da je že dober poljedelec, ako zná samo za plug držati, orje naj pa že kakor koli. Al jako se moti, ne vedé, da ima pravo oranje velik vpliv na rastlinsko rast. Važno je tedaj vprašanje: Kako naj se orje?

Pri dobrem oranji morajo biti vsi razori enako široki in enako globoki; neenakost razorov je velikokrat vzrok neenake rastlinske rasti. Brazde naj se delajo ozke, da jih lemež bolje odreže in plužna deska popolnoma obrne. Zatoraj naj se v lahki zemlji delajo po 9 palcev, v težki pa samo po 6 palcev široke.

Obračati se mora na zratniku njive, da živina zopet ne poteptá že obrnjene zemlje.

Na nagnjeni zemlji naj se orje počez, ne pa po dolgem; tako nalivi mnogo manj škode naredé, pa tudi živina toliko ne trpi.

Ako je njiva jako dolga, dobro je, da se v sredi postavijo znamenja, da se brazde potem morejo ravne delati.

Kraji obstojé ali samo iz štirih brazd: to so ozki, ali pa iz več brazd: to so široki kraji.

Ozki kraji naj se delajo na težki in nagnjeni zemlji; oni ob enem jezé derečo vodo. Tudi na jako plitvo obdelovani zemlji naj se narejajo ozki in visoki kraji. Drugače so pa zmirom boljši široki kraji, kajti skušnje nas učijo, 1) da se široki kraji lože orjejo in bolje obdelujejo, kakor pa ozki, 2) da se na širokih krajih vsa zemlja obdeljuje in rastline stojé enakomerneje, 3) suho zemljo manj osušita solnce in zrak, ker ni toliko razorov, 4) pridelki so mnogo večji, 5) zemlja se lahko obdeljuje z mašino; ž njo se mnogo zrnja in časa prihrani, zrnje se enakomirneje razdeli in boljše pokrije,

6) na širokih krajih se z brano in valjem boljše dela, 7) zrne pozimi in spomladi ne trpi toliko pred snegom in mrazom, 8) gnoj se boljše razdeli in lagljeje podorje, kakor pa na ozkih krajih.

Kolikokrat naj se orje? — To je odvisno od lastnosti zemlje, od pridelkov, kateri so poprej na njej rastle, in od rastlin, ktere kmetovalec hoče zdaj sejati ali pa saditi. Zeló važno je tedaj vedeti to, kako morajo rastline pri setvi druga za drugo slediti.

Zmirom se morajo taki pridelki drug za drugim sejati, da je vsak od poprejšnjega kolikor mogoče različen, in da prejšnji že ob enem zemljo pripravlja prihodnjemu. Ravno tako mora se paziti na čas rasti, kajti čem preje ena rastlina svojo rast dovrši, tem lagljeje in tem boljše se more zemlja za drugo rastlino pripraviti.

Rahle in čiste zemlje ni treba tolikokrat preoravati, kakor pa težko in plevelnato; ravno tako tudi one tolikokrat ne, na kateri je rastla okopovina (koruza, krompir), kakor pa ono, na kateri so rastla žita.

Za vsako novo setev mora se tudi na novo orati in po slamnatih rastlinah treba je to celó dvakrat ali pa trikrat, kajti one zapusté zemljo trdo in nečisto. Najbolj potreba je težko ilovičasto zemljo preorati, dočim že samo na sebi rahle zemlje ni dobro prevečkrat preobračati, ker se spomladi prehitro posuši, in pridelek zmajša. V obče je bolje, da zemlja ni preveč smljeta in v prah spremenjena, ker bolj na debelo obdelovana zemlja se lagljeje segreje, zrak, kiselik, kakor tudi svetloba lagljeje pridejo do zrna, kar je zeló potrebno takrat, kedar poganja kal. Tudi gnoj se popred razkroji, raslinske korenine imajo več podpore kakor pa v preveč smljeti zemlji, ki jo lahko veter odnaša.

(Dalje prihodnjič.)

Besedica o rakah.

V kratkem bodo meseci pri kraji, kateri v latinskih svojih imenih črko „r“ imajo, o katerih starodavni latinski pregovor pravi: „Mensibus eratis caneros non comedatis“. V slovenskem jeziku se ta pregovor glasi:

V mescih, kateri črko „r“ imajo,
Raki sploh le mal' veljajo.

Ti meseci po latinskih imenih so: januarij, februarij, marcij, april, september, oktober, november, december.

Ker je moj namen o rakah govoriti, hočem njihovo lastnost, njih življenje, njih pleme in njih veljavnost nekoliko opisati.

Rak, ako se pomladanski čas približa, svoje zimsko stanovanje zapustí, in posebno v temnih oblačnih nočéh v vodi in na bližnjih tratah na pašo hodi.

Akoravno so njegov živež večidel vodna zelišča, in ako more s svojim orožjem, to je, s ščipalnicama povodne tovarše, to je, ribe in kapše zasačiti, tudi teh ne zaničuje, vendar po spremenu letnih časov posebno po črvih, žabah in polžih hrepení; samo v hudi sili se rak mrčesa v vodi loti.

Imenitnost rakov se je sedanji čas tako povikšala, da pri vsaki bolji pojediní raki na mizo pridejo. Zato se je njih cena tudi zeló spremenila. Pred 20 leti je rak, črevelj dolg z raztegnjenimi ščipalnicama 2 do 3 krajc. star. denarja veljal, sedaj veljá rak z omenjeno dolgotjo 15 do 30, celó 40 soldov sedanjega denarja.

Razpošiljanje rakov po vsi avstrijski deželi je od leta do leta večé, tedaj ako številko v enem letu iz kranjske dežele razposlanih rakov na 150.000 do 200.000 postavim, gotovo ne sežem čez mejo resnice.

Pri tako velikanski vsakoletni izvoznji ni dvomiti,

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrto leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrto leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 3. aprila 1872.

O b s e g: Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva. — O vinskih primesih in o prizadevah zboljšati slabo lansko vino. (Dalje.) — Rabarbara, ki se je. — Lončene cevi za napeljevanje vode. — Gospodarske skušnje. — Potopisni listi slovenskega učitelja svojemu pobratimu. — Ustanovitev Prage. — Mnogovrstne novice. — Dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

III.

Kako, kolikokrat, kako globoko in kedaj naj se orje?

Spisal Franjo Kuralt.

(Dalje.)

Kako globoko naj se orje? — Orje se ali plitvo, to je, 3 do 4 palce globoko, ali srednje globoko, to je, 4 do 7 palcev, ali pa prav globoko, to je, 10 do 15 palcev pod zemljo. V obče je najboljšje zmirom globoko orati, kajti s tem se zemlja mnogo zboljša.

Vendar je pa včasih poljedelec primoran, da le plitvo orje in to takrat:

1) kedar ilasta zemlja zdolej nima rastlinskega živeža, zraven pa še gnojja manjka. Takrat je boljše rastlinsko hrano na površji zemlje obdržati;

2) kedar se težka in ilovasta zemlja spomlad prvič orje, in se hoče še tisto leto obsejati. Brana lagljeje in boljše zemljo razrahlja, in potem se drugič lagljeje orje;

3) kedar se celina zorje, da lagljeje in popreje trava segnjije;

4) kedar se gnoj podorje, in to tem plitveje, čem bolj je zemlja ilovasta in težka, da se gnoj popred razkroji;

5) kedar je zemlja zdolej preveč kamenita. Pokvarila bi se s kamenjem zgornja zemlja, in pridelka bilo bi manj;

6) kedar se podorje seme, da ne pride tako globoko v zemljo, kjer ne more kaliti;

7) kedar se podorje strnišče, da se popred in boljše razkroji.

Drugače je pa zmirom boljše globoko orati, kajti skušnje nas učé:

1) da se z globokim oranjem mnogo več rudnin razkroji; zrak in gorkota imata potem večji vpliv do nje in tako se zemlja zboljša;

2) globoko orana zemlja mnogo več gorkote in mokrote vse vzame, in jo o suši tudi delj časa v sebi obdrži; zatoraj suša, mraz in mokrota ne škodujejo toliko globoko, kakor pa plitvo orani zemlji;

3) več zemlje rodovitne postane, in tako je mogoče tudi več pridelati;

4) na globoko orani zemlji je mogoče več različnih pridelkov zaporedoma sejati, in sicer plitvo kakor tudi

globoko vkoreninjenih; tu vsaka rastlina dobi potrebne hrane;

5) rastline si lahko v globočini hrane iščejo, boljše stojé in ne poležejo tako lahko;

6) globoko orana zemlja se lagljeje plevela očisti. Pri globokem oranji pa je treba paziti na to, da tako oranje koristi, a ne da škoduje. Zatoraj se mora:

1) mokra zemlja popred posušiti,

2) samo toliko nerodovitne zemlje z rodovitno pomešati, to je, neobdelane z obdelano, kolikor je je mogoče gnojiti, sicer rastlinam hrane pomanjkuje,

3) treba je, v pravem času globoko orati. Najbolji čas za to je, kedar zemlja počiva (na prahi), kedar se pripravlja za okopavino, ko ima neobdelana zemlja čas razpasti, ali pa v jeseni, da mraz na njo deluje. Nikdar se pa ne sme ravno pred setvijo globoko orati.

Kedaj naj se orje? — Na to vprašanje se ne more natanko odgovoriti, ker to je odvisno od zemlje, časa in pa od rastlin.

V obče naj se orje, kedar zemlja ni presuha ne premokra, kajti plug ima takrat najmanjšo zapreko in živina manj trpi. Posebno je treba, težko zemljo orati v takem stanu. Mokra orana se trga v kepah, ktere se, kasneje posušene, prav težko zopet razrahljajo. Ravno tako je, ako se taka zemlja presuha orje, ker se tudi plevel le slabo pokonča. A peščena zemlja se ne sme presuha orati, ker se preveč posuši.

Kar se časa tiče, ni dobro v veliki vročini orati; takrat se mnogo rastlinskega živeža razkroji in izpuhti, in to tem več, čem bolj je zemlja rahla že sama po sebi, in čem več ima rastlinske hrane v sebi. Zatoraj naj se taka zemlja zmirom le v hladnih dnevih orje, ali naj se pa že jeseni toliko pripravi, da jo spomladi ni treba nič ali pa samo enkrat orati. Strnišče naj se precej po žetvi podorje, in nikar naj se ne čaka do spomladi; takrat je že prepozno. Jako koristno je tedaj, ako se zemlja pred zimo preorje; zrak bolj na tako zemljo deluje, neorganični deli rastlinske hrane se lagljeje razkrojijo.

Plevel se pokonča, ravno tako tudi škodljivi mrčesi, kteri bi v nepreorani zemlji čez zimo še svoje zavetje imeli. Časa za delo spomladi toliko ne pomanjkuje in tudi živina se jeseni na taki način boljše upotrebi, kakor da bi brez dela v hlevu stala. Setev se spomladi popred lahko počne, kar je jako koristno; zemlja mokroto spomladi delj časa obdrži; to pa pridelok mnogo povikša, posebno ob suhih letih.

ranjem; kajti tako vino presočiti ali filtrirati ne pomaga nič. Seči moramo toraj še po kemičnih pripomočkih, in ti so ali 1. strojnina (Gärbesäure, tanin) ali pa 2. žolca (Galatine).

Poglejmo najprej, kedaj da se ima po žolci ali pa strojnini seči.

Pred ko se za to ali uno sredstvo odločimo, moramo še dalje preiskavati ter prašati: ali je mošt dalje časa na tropinah vrel, tako, da je dosti strojnine v njem, ali pa da ni na tropinah celó nič vrel, je toraj skoro brez strojnine, kajti strojnina ali zagatnost prestopi iz lupin pelkov in hlazin v mošt; v teh se med kipenjem stopí ter v mošt zlije.

Ako se kaže prvo, potem utegne čiščenje vina z žolco (galatino) zadostiti. Kako pa da z žolco vino čisti, to mora biti vsakemu vinorejcu znano; zatega del ni treba tega dalje obravnavati. Žolca se namreč s strojnino sprime, ona (žolca) se tako rekoč zjé ter v podobi tenke ali goste mreže po sodu razdeli. V to mrežo se vlové vse male capice (Floken) v vinu nazočih gnjiličnih zavez (kajti tudi te zaveze se zjedó), in potegne jih na dno. Ko se je tako vino očistilo, ga je treba presneti, in dobro je, ako se mu tudi nekoliko popolnoma čistega, to je rektificiranega alkohola dodá, da postane nekoliko močnejše. Ali kakor rečeno, ta alkohol mora biti popolnoma čist, to je, rektificiran, vsega fuzelna prost (esprit bon gout); na 100 bokalov 4 bokale ali 5 (ki se v prazni sod zlijejo in na te še le vino) je zadosti. Kaditi sode z žveplom, tudi pomaga, al če se ima spriditi, ga ni treba upotrebovati, v nasprotnem slučaju pa.

Če pa je nasproti vino strojnine revno, potem je najboljšje, vinu nekoliko je dodati. Dva funta grozdnih peljkov dobro zmletih (na kavinem mlinčku) ali pa dve unči čistega tanina (ki se lahko kupi) na vsako vedro, zadostuje popolnoma. Po tem dodatku se mora bolno vino v kratkem očistiti, lepo barvo dobiti in neprijetni duh zgubiti; kajti strojnina je zopet taka stvar, ktera storí, da se gnjilične zaveze zjedó (strojnina se zveže z gnjiličnimi zvezami), ter z vso drugo nesnago na dno vležejo. Tako očiščeno vino se mora se ve da zopet presneti, in dodati mu je, ako le mogoče, čistega alkohola. To iz že navedenih vzrokov. Prepričati se, kateri teh dveh načinov da je za eno ali drugo bolno vino boljši, naj se skušnja naredí z malo merico, to je, kaka dva polna kozarca naj se podvržeta tej skušnji. Če se včisti z žolco hitreje in popolnejše, se vzame žolca; nasproti je pa tanin na mestu.

Dostikrat pa ste brez vspeha obedve ti skušnji, in to je že najslabejše znamenje, kajti to pričuje, da se je že tudi v vinu v preobilni meri nazoča strojnina razkrojevati začela, kar kemiki humificiranje strojnine imenujejo. Strojina se spreminja v tem slučaju v neko humusu podobno snov, kar daje vinu grdo črnkasto barvo, neprijeten duh in še neprijetnejši okus. Jasno je, da se vinu brez strojnine to nikdar, in vinu z majhno množico le težko kaj tacega primeri.

Vprašanje je zdaj: kaj početi s takim vinom?

S toploto ga je treba obravnavati, ali pastêrizirati ga je treba. Pasteur, imenitni francoski vinslovec in kemik, je ta izvrstni način vinozboljševanja iznašel, zato se po njem tudi tako imenuje. (Tudi o tem se bo ob svojem času natančnejše govorilo.) Pasteur si je mislil tako: ako se jajčji beljak pri neki višini toplote strdi, se morajo strditi tudi v vinu nazoče gnjilčne zaveze, vsaj so beljakove narave. — In prav je imel, z gorkoto se dadó vse gnjilčne zaveze iz vina spraviti, in to že z gorkoto 55—60 stopinj po Reaumerovem gorkomeru; vendar se mora to segrevanje tako vrediti, da gorko vino ne pride z zrakom v dotiko, in da

se tudi koj potem, ko je gorkota dostojno stopinjo dosegla; vino zopet na 5 stopinj ali pa celó na 0 po R. ohladi, to pa zopet v brezračnem prostoru, sicer gré alkohol in ž njim tudi drugi deli, kakor duh itd. pod zlo.

Za pasteriziranje služijo zatega del posebni stroji (mašine), ki so po različnih sistemah sestavljeni. Kdor pa nima stroja (v kratkem podamo „Novicam“ popis *) tacega stroja s podobo razjasnjen), si tudi lahko tako-le pomaga: Vzame naj se žganjarski kotel, ki se z vodo napolni (klobuk se pri tem ne potrebuje). Kotel se z vodo napolni; va-nj se vtakne primerno debela kuprena, od znotraj pocinjena, po kačje zvita cev (Schlangenrohr), tako da se nikjer kotla ne dotikuje, in da ostaneta obadva cevina konca nad kotlom. Po enem koncu teče mrzlo vino z nekoliko više od kotla ležeče posode v cev, in po tej v vročo vodo, kjer se na 55—60 stopinj R. segreje; pri drugem koncu odteka pa segreto vino zopet v drugo po kačje zvito cev, ki pa je v mrzlo vodo vtopljen, toraj v hladilnik (Kühlapparat). V tem se zopet na 5 ali 0 stopinj R. ohladi. Da se zvé, do kolike stopinje se je segrelo vino, je med obé cevi gorkomer vmestjen. To delo gré jako hitro in vino se mora včistiti in zboljšati. Tega prepričati se, se tudi lahko popred mala poskušnja napravi. Vzemi namreč dve ali tri steklenici (butelke), ki se z bolnim vinom napolnil ter dobro zamašil. Te steklenice se še s slamo opletejo ter v kotel, ki je z mrzlo vodo napolnjen, postavijo. Pod kotlom se zakuri, in kakor hitro kaže voda 55—60 stopinj R., se vzamejo steklenice iz kotla, ter se pusté pri miru, da se vino ohladi. Koj ko je vino ohlajeno, se prične tudi čistiti, kajti na dnu se zbere vsa nesnaga, ktero je treba potem odstraniti s tem, da se vino presname.

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

(Dalje.)

IV.

Poljedelec mora skrbeti, da ima mnogo dobrega gnoja.

Spisal Franjo Kuralt.

Le tam kmetija nekaj zdá,
Kjer dost' je dobrega gnojá.
Slov. prislov.

Akoravno so nam „Novice“ že mnogo in temeljito o tem predmetu pisale, vendar ne morem preskočiti tako važnega vprašanja, ker še prepogostoma vidimo, kako malo se za dober gnoj skrbí, akoravno je on podlaga vsemu poljedelstvu.

Kako važen je gnoj in gnojišče, dokazujejo nam najslavnejši poljedelci, ki imenujejo gnojišče „zlato jamo“.

Tudi naš slovenski pisatelj nepozabljivi Matija Vrtovec nam v svoji „kmetijski kemiji“ dokazuje važnost gnoja rekoč: „Če greš toraj v hišo, kjer po tvoji hčeri za nevesto prašajo, na razgled, pazi najpred in največ na govorjenje in zadržanje družine; tvoja druga skrb pa naj nikakor ne bo ne hiša, ne barno blago, ampak gnojni kup, tù poglej, kako da z njim ravna; če najdeš veliko nemarnost in zanikernost pri njem, tù lahko spoznaš, da so kar zarobljeni in lenobni ljudje, takim nikar svoje hčere ne daj, da ne bo pri njih kruha stradala. Lep in prav spravljen kup dobrega gnoja, je prva čast kmetovalcu, ki spričuje o njegovi kmetijski razumnosti“.

Gledite, dragi poljedelci, to so besede slavnega poljedelca in vinorejca, ktere je govoril pred 23 leti, in dokazal, kako važen da je gnoj za poljedelstvo.

*) Dobro došel!

Vred.

Brez gnoja ni poljedelstva, ker on je njegova duša; tak se ne sme poljedelec imenovati, kdor ne zna ali pa noče dobrega gnojja pripraviti.

Kaj pa je gnoj? Gnoj je stelja, pomešana z živalsko scavnico in njenim blatom. V obče se pa gnoj imenujejo vse tvarine, ktere pomešane z zemljo rastlinam hrano dajejo. Razločuje se pa več vrst gnojja, namreč: hlevski gnoj, čisti živalski gnoj, čisti rastlinski gnoj, tekoči gnoj, pomešan gnoj ali kompost, rudninski gnoj in umetni gnoj.

1. Hlevski gnoj. On je skoraj najboljši in najcenejši, ker ga poljedelec najlažje dobi, ki živini pičo poklada, in zato zopet od nje gnoj dobiva. Množina dobrega gnojja je odvisna od dobrote in množine klaje, kakor tudi od stelje in pripravljanja gnojja.

Hlevski gnoj se pa zopet deli v:

Goveji gnoj. On je zavoljo mokrote nekako mrzel. Na rastline od početka počasi deluje, kasneje pa tem bolje, ker ne izpuhti iz njega toliko amonijaka in gnjlca, kakor na pr. iz konjskega gnojja. On je skoraj za vsako zemljo dober, najboljši je pa za rahlo pešeno ali pa apnenasto zemljo. Ako se pa gnoj mrzla in težka zemlja ž njim, mora se precej friški na njo napeljati in plitvo podorati, da zemljo pri vrenji ali gnijenju dobro razgreje in zrahlja. Prav dobro je, ako se za ozimino ravno pred setvijo ž njim gnoji.

Konjski gnoj in ovčjek. Je skoraj še enkrat tako hranljiv kakor pa goveji. On jako hitro na rastline deluje, posebno pa na zrnje, pa tudi hitro opeša. Gnjeti počne jako hitro, in postane zelo vroč. Ako se v nemar pustí, zgubi mnogo svoje vrednosti; ravno tako tudi rad splesnija, ako prerahlo leži. Najboljši je za mrzlo in težko zemljo, ker jo segreje in zrahlja.

Prešičji gnoj. Je skoraj najmanj vreden zaradi svoje mokrote. Dobi se mnogokrat tudi plevelno zrnje v njem, ako se prešiči s plevelom, travo itd. hranijo, in tako se potem plevel zopet na novo zaseje. Najboljše se tak gnoj porabi, ako se pomeša s konjskim gnojem.

Kurjek, golobjek, račjek, gosjek. Tega gnojja je navadno le malo in je prav dober, ker ima mnogo lugastih soli. Najboljši pa je kurjek in golobjek. Tak gnoj se mora večkrat s peskom, iverjem itd. potresti, ker ga njegova naravna vročina drugače preveč posuši.

Človeški gnoj. Akoravno je skoraj najboljši gnoj, vendar se še jako zanemarja. On hitro na rastline deluje, in se tudi jako hitro razstavi. Treba ga je kmalu porabiti, ali pa med drug gnoj pomešati, ker drugač preveč rastlinske hrane iz njega izpuhti.

Za hlevski gnoj potrebna je tudi stelja. Koliko in kolikokrat se mora nastiljati, odvisno je od množine in dobrote klaje, od hlevov, od porabljenja scavnice in od tega, koliko časa gnoj pod živino ostane.

Čem boljša je klaja, čem več se je živini dá, čem manj se scavnica odteka, čem dalj časa gnoj pod živino ostane, tem bolj je treba nastiljati. Preslabo nastiljati nikdar ni dobro, ker se živinski odpadki nikdar ne morejo tako pobrati, in tudi se sami odpadki preveč segrejejo.

Za steljo se navadno rabi slama, ki je najboljša za steljo, posebno ržena, ker mnogo scavnice popije in hitro pogrije. Tudi listje, krompirjevo perje, žaganje, rušina, smrečje, zemlja, lapor, blato, pesek, šota itd. se rabi za steljo. Čem trja je kaka stelja, čem teže scavnico popiva, tem delj časa mora biti pod živino, da boljše pogrije in se lažje razstavi.

Kako naj se skrbi za gnoj v hlevu? Navadno gnoj ne more v hlevu popolnoma pogrniti, ampak le nekoliko, akoravno bi bilo najbolje, da bi se gnoj

že v hlevu popolnoma pripravil, ker toliko redilnih moči ne izgubi, živina ga dobro pohodi, scavnica ga popolnoma premoči, ne solnce ne dež mu moči ne vzame, v najbolj hranljivi moči se potem lahko na polje izpelje.

Zatorej je zmirom boljše, da se gnoj v hlevu pripravlja, kakor da brez vse brige na gnojišču leži. Potreba je pa, da so tudi hlevi zato pripravljeni. Tak hlev, v katerem se gnoj pripravlja, mora biti visok, ne pa tako nizek kakor so navadni. Jasli morajo biti premakljive, da se lahko višje vzdignejo, kedar se gnoj množi in zopet niže spustijo, kedar se gnoj izkida. Tudi mora biti prostoren, da se gnoj lahko izpelje.

Stelja v hlevu se mora večkrat premetati, da se suha stelja pomeša z namočeno. Zatorej se tudi ne sme nikdar suha stelja na gnojišče nositi, kajti ona pomnoži samo gnojni kup, a gnojja ne.

(Dalje prihodnjič.)

Národno - gospodarske stvari.

Zavarovalna banka „Slovenija“ v Ljubljani.

„Slov. Gospodar“ je v poslednjem svojem listu o banki „Sloveniji“ prinesel obširen članek, iz katerega povzamemo sledeče vrstice:

„Danes imamo sopet priliko, svojim častitim bralcem poročati o napredovanju banke „Slovenije“.

Posebni delavnosti in natančnosti gosp. podpredsednika dr. Coste in drugih ravnateljev je pripisati, da zdaj razpečavanje delnic (akcij) hitro naprej gré. Ker je od razpečanja delnic ustanovitev banke „Slovenije“ odvisna, in ker je do danes že precejšnje število potrebnih delnic razpečano, smemo s polnim zaupanjem izreči, da bode banka „Slovenija“ v kratkem za stalno ustanovljena.

Veselilo in vzbujalo bo gotovo vsacega rodoljuba slišati, kar iz gotovega vira poročamo, da je namreč došla ravnateljstvu od neke sloveče, in to slovanske (česke) banke ponudba, da rada prevzame vse ostale delnice, ki bi se med Slovenci ne spečale.

Če bi bila zavarovalna banka „Slovenija“ dvomljivo, to je, nezanesljivo podvzetje, kakor je bilo žalibog še pred nedavnim v nekem „národnem“ časniku brati, javalne bi bila ta banka s „Slovenijo“ v dotiko in občevanje stopila. Ta dogodek je ravno očiten dokaz, da je „Slovenija“ naroden, na zanesljivi podlagi stoječ zavod ali naprava, in da je njena prihodnost popolnoma zagotovljena.

Zavarovalna banka „Slovenija“ pa tudi z veliko previdnostjo postopa; za zdaj namreč končne pogodbe z omenjeno banko še ni sklenila, ampak se le zavarovala za prekoredni primerljaj, ko bi se vsa delnična glavica po slovenskih krajih ne mogla skupaj spraviti. Čem več se toraj delnic na Slovenskem speča, tem bolj gotovo tudi banka v prihodnje slovenska naprava ostane in edino le korist domovine v poštev jemlje. Naj se toraj vsi, ki hočejo delnic po sedanji nizki ceni dobiti, z oglasom v Ljubljani pri ravnateljstvu „zavarovalne banke Slovenije“ (na velikem trgu števil. 10) podvzajo, ker se bo javno podpisovanje v kratkem sklenilo in potem se delnice gotovo več ne bodo dobivale po 68 gold., ampak najmanj po kurzu od 85 gld.

Ako premislimo, da se v naših deželah vsako leto samo na zavarovanje zoper ogenj raznim tujezemskim zavarovalnicam blizo milijon goldinarjev zavarščine odrajuje; ako dalje še v poštev jemljemo zavarovanje življenja, za kar se tudi iz naših dežel vsako

izhaja namreč od tega, da so jajčica čista za plod vsled drobnoglednega preiskavanja. Gosenice, v katerih tičijo telesca, propadejo prej nego one, v katerih se nahaja samo kal zaspanosti.

Na bolezen kažejo sledeča znamenja:

- a) Prav pičlo število jajčic od samice; vsaj 4000 jajčic mora dati ena zdrava babica.
- b) Primés večega števila jajčic, ktera ostajajo rumena ali niso vplemenjena. Jajčica, med katerimi je taci 10 odstotkov ali še več, niso za rabo.
- c) Rdeče rujavkasta barva, ktera je na mestu prave škrlataste, barve, tudi ne dopušča jajčic za porabo.
- d) Ako je babica nanese jajčica v gručah, tudi ne veljajo nič.
- e) Jajčica onih metuljev (to velja za samca in samico), kateri pred 5 dnevi poginejo, tudi zavrzi.

Pred celičnim plodenjem je treba tudi pregledati metulje: ali so lisasti, leni, pokvečeni ali vodenično napihnjani. Skrbni svilorejci obračajo vže od nekdanj posebnost pozornost na to.

Zelo napačno je tedaj ravnanje po starem kopitu, da se metulji skupno parijo in skupaj ležejo jajčica, kajti tako si nalezejo zdravi kuženost od bolnih.

Po nasvetovanem „celičnem plodenju“ se pa nasproti na vse strani boljša sviloreja.

Pasteur-ju niso hvaležni le njegovi rojaci za njegova načela, nego tudi Lahi in avstrijski svilorejci.

Kdor se peča s svilorejo, naj se ravna po Pasteur-ju; gotovo oprostí svilorejo po njegovih naukih jako hude šibe, ki že nad 20 let tepe svilorejstvo. S tem se povrne ter pomnoži blagoslov v svilorejski krog, kar gotovo tudi nam Slovincem ne bode od več.

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

IV.

Poljedelec mora skrbeti, da ima mnogo dobrega gnoja.

(Dalje.)

Spisal Franjo Kuralt.

2. Čisti živalski gnoj. Ta gnoj jako tekne zemlji, mora se pa enakomerno po njivi razdeliti, da boljše razpade. V vrsto tega gnoja spada:

Živinsko meso. Ono se potrese s sirovim apnom in plitvo zakoplje, čez 14 dni pa zopet odkoplje in s kosti pobere. Dene se potem še trikrat do šestkrat toliko zemlje zraven in se večkrat pomeša. Po vsem tem je jako dober gnoj;

kebrov gnoj. Kebri se s kropom pomoré, en do poldrugi palec na debelo nasujejo in z živim apnom potresejo. Ravno tako na debelo naj se z zemljo pokrijejo, na katero se namečejo potem zopet kebri, na te pa zopet zemlja. Tako narejeni kup naj se večkrat pomeša, in dobí se tako jako tečen gnoj;

strjena kri. Da se kri strdi, naj se pomeša z ravno toliko vode in skupaj kuha, da zavrè. Kri postane trda, mora se pa še posušiti in potem v prah stolči. En funt takega praha toliko rastlinam koristi kakor 3 funti koščene moke ali pa 42 funtov dobrega konjskega gnoja;

kosti. One se navadno rabijo, kakor koščena moka, so jako tečne, in se zmlete tudi jako rade razkrojijo. Kedar se s kostmi gnojí, naj se le frišne kosti za to vzemó in kolikor mogoče drobno raztolčejo; čem drobneje so, tem lagljeje se razkrojijo in tem pred in bolji živež dadó rastlinam;

gvano; to je tičjek. Tak gnoj je tem boljši, čem več ima amonijaka in scavničaste kisline v sebi. Ako

je gvano čist, da ni s kako drugo stvarjo zmešan, je najboljši gnoj. Treba je pa paziti, kedar se tak gnoj kupuje, da ni ponarejen, z ilovico, z zemljo ali kako drugo stvarjo zmešan. Da se pa more poljedelec tega prepričati, dene naj 1 lot gvana v plehasto žlico in toliko časa na žrjavici žge, da sam pepel ostane. Čem manj je pepela, tem boljši in čistejši je gvano; tak pepel je bel ali pa malo rujavkast. On se jako hitro razkroji, in na rastline jako hitro deluje. En funt gvana toliko rastlinam koristi, kakor 66 funtov govejega gnoja. Za gnojenje pa mora biti popolnoma suh in droben. Posebno mrzli in mokri zemlji se prilega, kakor tudi pšenici, rži, ajdi, oljnatim rastlinam, repi, detelji, travi, krompirju, grašci, zelju in tobaku;

lasje, ščetine, perje, rogovi, parklji, zvržki kože in usnja, volnate cunjé. Vse to je dobro za gnoj, vendar naj se take stvari zmirom z apnom pomešajo, da lagljeje razpadejo in bolje gnjijejo. Poškropé naj se večkrat z gnojnico ali pa z natronovim lugom.

3. Čisti rastlinski gnoj. Tako se imenujejo rastline ali pa rastlinski deli, kateri se na polje vsejejo, da se kasneje z njimi gnoji, ali pa od drugod za gnojenje na polje pripeljejo, s katerimi se pa popred živina ni krmila, in se tudi za steljo niso upotrebovali. Tak gnoj nima tolike vrednosti, kakor hlevski ali živalski gnoj. Prileže se posebno gorki zemlji, ker jo nekoliko ohladi, zraven pa tudi še rastlinam živež daje.

V vrsto čistega rastlinskega gnoja spadajo:

podorina. To gnojenje obstaja v tem, da se rastline samo zato sejejo, da se kasneje, kadar cvetó, podorjejo, in tako zemljo pognojé. Tako gnojenje je samo takrat na pravem mestu, ako je gnoj voziti jako težavno, kjer ni drugačnega gnoja, ali kjer je zemlja prav gorka. Drugače naj se pa take rastline raje popred živini pokladajo, da jih ona v životu svojem popred prekuha in premení v živinski gnoj;

plevel in rušina. Pomeša naj se s sirovim apnom in zemljo, in na kup zmeče. Segnjiti mora popolnoma, da plevsko seme ne pride zopet na njivo. Zatoraj naj se tak kup večkrat pomeša in preobrne;

strnišče, korenine, krompirjevec, žaganje, trstje, bodičevje. Namočijo naj se taki deli v gnojnico, da dobro pognjijejo; potem dadó tudi dober gnoj;

navadno oglje. Ono ne pognojí le zemlje, temuč jo tudi zrahlja. Najbolja njegova lastnost je pa ta, da mokroto na-se vleče in jo zopet zemlji oddá, kedar je suha. Gnojí naj se z njim mrzla in mokra zemlja, kajti za gorko in lahko zemljo ni tako dober.

4. Tekoči gnoj. Akoravno skoraj vsak poljedelec vé, kako dober in koristen je tekoči gnoj; vendar malo kdo za-nj skrbí. Tak dober gnoj je:

scavnica. Ona je jako tečen gnoj; 12 funtov scavnice ima toliko gnjilca v sebi kakor 1 funt gvana, o katerem sem rekel, da je najboljši gnoj. Prof. May nam je dokazal, koliko da je scavnica ene same živine na leto vredna; on pravi, da v 1000 funtih scavnice je 18 funtov amonijaka, zraven pa še mnogo druge rastlinske tvarine. Po srednji primeri pa dá vsaka živina 7000 funtov scavnice na leto in dan, tedaj 126 funtov amonijaka. Če računimo cent amonijaka po 20 gold., znaša vrednost samo amonijakova od ene živine 25 gold. na leto. Gledite tedaj, dragi gospodarji, koliko vrednosti zavržete in koliko najboljše hrane rastlinam vzamete. Nabira naj se tedaj scavnica skrbno in z gnojnico pomeša, kajti frišna scavnica sama ni dobra za gnojenje; pustiti se mora, da malo pognjije, vendar pa ne predolgo, da ne izpuhti amonijak;

gnojnica. Ravno tako važen gnoj kakor scav-

nica je tudi gnojnica. Ona je posebno dobra za deteljo, repo, zelje, tobak. Gnojnica se od gnoja nikdar ne sme čisto pobrati, sicer se gnoj preveč posuši, in svojo vrednost zgubi;

kri. Pomešana z vodó rastlinam dober živež daje; voda, v kateri se lan ali konoplje godí, je tudi dobra za gnojenje, ker ima mnogo solí in gnjilca v sebi;

lug. On ima mnogo pepelnastih solí. Poleti naj se samo med dežjem ž njim gnoji; drugači je premočan.

(Dalje prihodnjič.)

Politične stvari.

Borba o avstrijski ustavi.

Nikakor ni lahko v kratkem opisati sedanje avstrijske razmere, še manj je pa prijetno to delo. Avstrijski konstitucionalizem, na paragrafe zidan, je bizantinskega značaja. Razne borbe segajo manj v jedro stvari, kakor v oblike njene. Ne rečemo, da bi konstitucionalizem avstrijskim narodom koval verige, kajti za to mu manjka moči; marveč trudi se le s krpanjem pavlihove jopice, ki so mu jo sešile zvijače, demoralizacija in umetno stvarjena večina, in bi rad, da bi cesarstvu bila železna srajca. On dela na to, da bi en narod še dalje gospodoval nad vsemi drugimi, da bi liberalno centralistična stranka krmilo vodila v državi in to v podobi nekakega konstitucionalizma na videz. V ta namen birokracija dela v zvezi z najkrajnjim absolutističnim liberalizmom, kteremu naj se s poti spravijo vse ovire. Tako se najliberalnša ustava brani s samo silo. Oni, ki se poganjajo za nespremenljivost ustave, strižejo jo in prirezujejo po svoji všeči, spreminjajo jo in vedno obšivajo z novimi krpami zato, da bi narodom ubranili svobodno gibanje in se ne bi zadostilo njihovim potrebam in željam. Ker pa národi, ki so si ohranili národni, katoliški in monarhiški čut, v svojem delovanju niso edini, prav zato je centralizem in liberalcem mogoče, zmagovati nad uporom onih elementov, ki bi zedinjeni bili konservativna velemoč.

Odkar se v Avstriji borimo o ustavi, pokazali ste se le dve načeli. Prvo velevala, vrniti se k zgodovinskim in národnim izročilom. To federalno načelo išče državne moči v različenosti, v tem, kar so stvarila stoletja in kar more strpeti stoletja, ter želi prestol habsburške rodovine utrditi z zadovoljnostjo avstrijskih národov. Ta pot je naravna in zgodovinska resnica; ona je tudi praktična ozir državnega mehanizma, kajti ona se opira na kraljestva in dežele, ktere vežejo iste koristi in iste nevarnosti, ter je pripravna ohlapiti železni obroč, s kterim Avstrijo obdajete dve skupini velikih plemen.

Sloga národov, pripoznavanje raznih narodnosti, njihovo pobratimstvo, avtonomna in federativna organizacija nikdar ne more služiti revoluciji, ktera vničuje vse zgodovinske pravice in podira ono, kar se vjema z naravnim redom. Revolucija vselej v zvezi dela s centralizacijo; kajti revolucija potrebuje enega ognjišča, enega glavnega mesta, ktero hoče gospodovati nad vsemi pokrajinami in zbrisati vsa národna, verska in družbinska znamenja; ona potrebuje kotla, v kterem naj bi ogenj strasti, prekucij, demoralizacije in sebičnosti, vero, vsa izročila in narodnosti stopil in iz njih zvaril ali skuhal materijalizem. Tako središče si je revolucija naredila v Parizu, ki Franciji pije življenje, in pa na Dunaji, ki žilo življenja podvezuje različnim avstrijskim narodom. Ne pretiravši sme se toraj tudi reči, da boj med federalizmom in

centralizmom v Avstriji nič drugega ni, nego boj konservativnega načela z revolucijo. Revolucija, ki se vselej brati s centralizacijo, dobro je to previdela ter si je vrh tega še v birokraciji iskala in našla apostolov socijalizma. Pozno so to zapazili avstrijski konservatisti. Krona se je v zadnjih časih po mnogih nesrečnih skušnjah določno nagnila na stran národov, toda, žalibog, še le potem, ko je zgubila polovico svoje moči, da, naravnost recimo, svoje neodvisnosti.

Tudi aristokracija je na Českem in Marskem stopila v federalistični in národni tabor. Najbolj pa je te razmere razumel slovanski narod, ki je med vsemi narodi najbolj konservativen, ter je ondi, ker je dosti omikan, dunajskim naklepom postavil nepremagljiv upor.

„Przegład Lwowski“

Potopisni listi

slovenskega učitelja svojemu pobratimu.

(Dalje.)

IX. pismo.

O zagrebškem muzeji Ti imam, dragi pobratim, danes po obljudi kaj malega povedati. Osnažili in prebarvali so bili v njem menda malo poprej dotične omare, in je bilo toraj vse še bolj novo in tudi še ne dovolj vredjeno. V peterih sobah je razpostavljeno na ogled mnogo raznovrstnih reči, in sicer v 1. sobi starinstvo, med kterim me je posebno zanimivala odvita mumija iz Misira v Egiptu. V 2. sobi je mnogo slik, orožja, oklepov itd.; v 3. se vidijo zopet slike, okamine, starinsko orodje itd.; v 4. se stavlja na ogled zlasti veliko starodavnega denarja; v 5. pa narodne oprave in več enacega. Bolj na drobno je ta muzej popisal že naš rojak g. Dr. Ž. leta 1864. v „Novicah“, kjer na 359. strani lahko kaj več o tem bereš.

Popoldne sem šel še enkrat pregledat razstavo učnih pripomočkov; pri tej priliki sem zapazil med drugim dragoceno knjigo z fotografiranimi obrazi hrvaške zemlje, in na svoje veselje videl v tej zbirki tudi oddelek daleč slovečih „plitviških jezer“, v ogulinski graničarski polkovini, kterih sliko nam je bil obljubil darovati zamrlí „Slavjanski jug“. Škoda, da ni bilo časa, pregledovati zanimive te knjige bolj na tančno. Pa tudi še drugo znamenitost sem bil zapazil o tej priliki, namreč potopis (v rokopisu) z ročnimi slikami našega vrlega rojaka Jak. Šašel-a, ki je bil v svojih mladostnih letih pod rajnim dr. Knobleher-jem ud centralno-afrikanske misije, ter prišel bil noter do Hartuma. Neugodne podnebne okoliščine prignale so bile tudi tega rojaka nazaj v domovino, in biva zdaj kot dobroznani puškar, graveur in slikar v Karlovcu. Omenjeni potopis obsega njegove pototne spominke v Afriki.

Ko sem bil tedaj razstavo še enkrat pregledal, sem se poslovil od lepega realkega poslopja, brž ko ne, za vselej, ter napotil se proti prvostolnici. V bližavi stolne cerkve se je že nahajalo mnogo učiteljstva in odlične gospode obojega spóla, in ko ura odbije štiri, hiti vse v znotranje prostore. Zdajci zadonijo ogromne orglje v polnosti vseh spremenov; njihov orjaški glas odmeval je po obširnih prostorih tako, da se je vkljub svoje velikosti skoraj stresala cerkev v svojih podslombah. Zatem so se preskušali posamesni spremeni, pa tudi združenih njih več skupaj; iz vsega se je moglo spoznati, da roke skušenega veštaka (domačega stolnega organista) izmikujejo ogromnim orgljam harmonične glasove. Med tem, bi djal, cerkvenim koncertom šel sem pregledat poleg zakristije stoječo zakladnico, ktera je bila danes odprta, in je njene dragocenosti razkazoval

XVI. Obrok pošiljanja.

Razstavne reči se sprejamejo v razstavo od 1. dne februarja (svečana) do 15. dne aprila (malega travna) 1873. leta.

XVII. Napis in zaznamba razstavnega blaga.

Razstavi namenjeno blago se mora tako-le adresirati in zaznamovati:

V. R. 1873. Dunaj.

C. k. glavnemu vodju velike razstave 1873.
na

Dunaji.

Zaznamovati se mora tudi razstavno mesto (obratnijska palača, park ali mašinska dvorana).

Imé ali firma razstavnika:

Dežela in kraj:

Skupina:

Številka vsacega kosa:

(na primer:

$\frac{6}{1}$ ali $\frac{6}{2}$; številka pod črto pomeni redno število posamesnih kosov, in ona zgor črte naznanja skupno število kosov).

Če se naredi velika kišta in v njo dene več manjših, mora blago vseh teh manjših kištic pod eno in isto skupino spadati.

XVIII. Gonilna moč mašin.

Če se potrebuje moč, ktera mašine goni, se ta razstavnikom bode dala brezplačno.

XIX. Naznanila imen na razstavnih rečeh.

Vse reči bodo se razstavljale pod imenom dotičnih pridelovalcev ali izdelovalcev. Z njihovim dovoljenjem smejo tudi imeti napis imena trgovca, ki jih prodaja. Prav je tudi, ako razstavniki svojemu imenu in svoji firmi tudi dostavijo imena tistih osob, ktere imajo za razstavno reč posebne zasluge, bodi-si po iznajdbi ali po risanju ali po modêlu ali z nenavadno priročno izurjenostjo.

XX. Naznanilo cene na razstavnih rečeh.

Razstavniki so naprošeni, da na razstavnih rečeh zaznamovajo ceno in kraj, kjer se razstavljena reč prodaja.

XXI. Zavarovanje.

Razstavnikom se pripušča zavarovanje razstavnih reči zoper škodo po požaru. — Glavni vodja bode po moči skrbel za to, da se bode čuvalo nad razstavnimi rečmi, vendar ga ne zadeva nikaka odgovornost.

XXII. Pošiljatev, sprejem in razkladanje razstavnih reči. — Opravilniki.

Razstavniki morajo na lastno nevarnost in svoje stroške sami ali po svojih opravilnikih skrbeti za poslanje, sprejem in razkladanje v razstavo danih reči, potem za vgotavljanje tega, kar je v enem ali drugem zaboji, dalje za razstavljanje, čuvanje in nazajpošiljanje razstavnih reči; al le takim opravnikom se bode to delo dopuščalo, kteri so se pri glavnem vodju za pooblastence deželne razstavne komisije ali dotičnih razstavnikov izpričali.

XXIII. Podvzetniki in delavci v razstavi.

Glavni vodja bode po svoji moči razstavnikom, ako zahtevajo, za izpeljavo razstavnega dela naznanil podvzetnike, kteri so se pri njem oglasili; za njihovo opravilo pa on nikakor dober ne stoji; sicer je pa razstavnikom tudi na voljo dano, izbirati si podvzetnikov in delavcev po svojih mislih. Deželna razstavna komisija bode, ako posamesni razstavniki to zahtevajo, jim na znanje dala podvzetnike od državnega ravnatelja naznanjene ali tudi kake druge njej znane opravnike.

XXIV. Brezplačne vstopnice za razstavnike in opravilnike.

Vsak razstavnik ali od njega pooblaščen opravilnik dobi brezplačno vstopnico za vstop v razstavni prostor. Opravilnik, kterega več razstavnikov za to postavi, ima pa le pravico na eno brezplačno vstopnico.

XXV. Pritožba.

Zoper odločbe deželne razstavne komisije se sme razstavnik pritožiti pri glavnem vodju; razen tega slučaj pa razstavniki ne smejo se neposrednje obračati do glavnega vodje, ampak vselej le do deželne razstavne komisije.

XXVI. Sodniki in poslavljenja.

Pridelkom in izdelkom razstavnikov, kteri se podvržejo razsoji mednarodnega sodišča — kar pa se mora posebej povedati — in ktere to sodišče pohvale vredne spoznava, se bodo dala poslavljenja, in to v svetinjah ali pa častnih diplomah:

A. Za dela obrazivne (slikarske, podobarske) umetnosti se bodo delile „svetinje za umetnost“.

B. Za druge razstavljene reči pa sledeča slavila:

a) Razstavniki, kteri so se že prejšnjih vesoljnih razstav vdeležili, za napredek, kterega kažejo njihovi zdaj razstavljani pridelki in izdelki po zadnji vesoljni razstavi, kamor so bili poslani, dobijo svetinjo pod imenom: „svetinja za napredek“;

b) razstavniki, kteri prvokrat kaj v to razstavo pošljejo, dobé v priznavo zaslug svojih na narodno-gospodarskem ali tehničnem polji „svetinjo za zasluge“;

c) vsi razstavniki, kterih izdelki in pridelki gledé na barvo, obliko in sploh vnanjo opravo zadostujejo zahtevam današnjih navad in šeg, imajo vrh tega pravico do „svetinje za vsečnost“;

d) tudi se bodo kakor v prejšnjih razstavah dajale častne ali pohvalne diplome.

C. Sodelovalcem, kteri so po naznanilu razstavnikov bistveno pripomogli k zboljšanju ali olepšanju pridelkov in izdelkov, se bodo z ozirom na to dajale „svetinje za sodelavce“.

D. Zasluge, ktere so si posamesni možje ali cele skupščine (družbe itd.) za povzdigo narodne omike, za narodno gospodarstvo ali po posebni skrbi za duševni, moralni in materialni blagor delavcev zadobili, se bodo pripoznale s posebnimi „častnimi diplomami“.

XXVII. Kam naj se obrne, kdor še kaj več pozvedeti hoče.

Izvrševalni odbor deželne razstavne komisije v Ljubljani bode po svojem poročevalcu c. k. prvem vladnem svetovalcu knezu Metternich-u na vsa razstavo zadevna vprašanja prav rad pismeno in ustmeno odgovarjal in dotične reči pojasnoval. Kdor ž njim govoriti hoče, naj se, razen nedelj in praznikov, od 12. do 3. ure popoldne do njega obrne v pisarnico, ki jo ima na novem trgu šte. 219 v 1. nadstropji.

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

Spisal Franjo Kuralt.

IV.

Poljedelec mora skrbeti, da ima mnogo dobrega gnoja.

(Dalje.)

5. Mešani gnoj ali kompost. Tak gnoj si more vsak poljedelec brez vsega truda in stroškov sam pripraviti. On obstaja: 1) iz stvari, ktere prično gnjiti, na priliko

živinski ali rastlinski odpadki, smeti, slama, žaganje itd.; 2) iz stvari, ki pospešujejo razkrojevanje, na pr. gnojnica, apno, pepel itd.; 3) iz stvari, ki se vmes pomešajo, na pr. blato, zemlja, trava, pesek itd.

Ako se take stvari druga z drugo pomešajo, nekoliko časa na kupu ležati pusté, da počnejo vréti, kmalu se prične delati dober gnoj.

Poliva naj se pa tak kup večkrat z gnojnico in večkrat naj se premeče, da zrak in toplota bolje na nerazpadle stvari delujeta. Tak gnoj je dober za vsako zemljo, posebno pa za senožeti in travnike, in pa za gorko rahlo polje. Kedar se ž njim gnoji, biti mora dobro razdrobljen, da se ne drži v kepah. Dobro je, ako kmalu po takem gnojenju dežuje.

6. *Rudninski gnoj*. Tak gnoj daje rastlinam različno snovo za hrano, on pospešuje razkrojevanje organskih snov, spaja zrak z zemljo; v zemlji postane potem boljše razmerje med gorkoto in toplino.

K tem gnoju spada:

Ogelnokislo apno, žvepljenokislo apno. Ono razkroji rastlinske in živalske snovi, zrahlja težko, vezano zemljo, pokonča mrčese. Zemlja, ki ima že sama po sebi dosti apna, se ne sme s takim gnojem gnojiti, kajti preveč apna rastlinam škoduje;

lapor, pepel. Posebno je tak gnoj dober ilovičasti zemlji, ktero dobro zrahlja, potem za deteljo, travnike in senožeti, ker hitro mah pokonča. Potrebe naj se svet ž njim vselej, ako je mogoče pred dežjem.

7. *Umetni gnoj*. Poljedelstvo je v novejših časih toliko napredovalo, da so celó umetni gnoj iznašli. Poljedelec si more s tem gnojem v kratkem času nerodovitno zemljo zdatno zboljšati. Tak gnoj pa ima samo takrat veliko veljavo, ako ima mnogo gnjlca in fosforove kisline v sebi. Zatoraj je jako treba pri kupovanju takega gnoja paziti na to, da se za mnogo denarja ne kupi mala vrednost. Tak umetni gnoj je na priliko gvano. On obstaja iz tičjih odpadkov ali pa iz drugih stvari, ki imajo mnogo gnjlca in druge rastlinske hrane v sebi. Zopet drug gnoj obstaja iz človeških odpadkov in scavnice; še drug iz krvi, mesa, kosti, rogov, parkljev itd. Vse to se na umetni način vrenju podvrže, da se potem v zemlji hitro razkroji in rastlinam potrebno hrano daje.

O gnojišču.

Akoravno je gnoj poljedelstvu neobhodno potreben, vendar ni zadosti, da ima poljedelec mnogo gnoja, — gnoj mora tudi dober biti. Da je pa gnoj dober, odvisno je deloma od klaje, deloma od njegovega pripravljanja in to od gnojišča. Dober gnoj se dela na dobrem gnojišču.

Kakošno pa mora biti gnojišče, da je dobro?

1. Pri dobrem gnojišču biti mora privoz prost, da se lahko s polnim in praznim vozom zraven pride;

2. biti mora podolgast čveterovoglat in ne čez štiri sežnje (klaftre) širok;

3. na eno stran mora biti nagnjen, da se na to stran vsa gnojnica odteka;

4. na nagnjeni strani biti mora jama, da se gnojnica va-njo zbira. V podobi vodnjaka postavi se va-njo sesaljka, da se z gnojnico more potem večkrat gnoj poškopiti;

5. biti mora tako veliko, da gnoj od treh mesecev lahko na njem leži, a vendar ne da bi se čez štiri čevlje visoko nametal;

6. tla naj se z ilovico zatolčejo in s kameninami ploščami pokrijejo, da zemlja ne popiva gnojnice;

7. ako je blizu strehe, naj se pri strehah napravijo žlebovi, in voda od kapa kamo drugam napelje, ne pa na gnojišče;

8. pod zemljo napeljejo naj se iz hleva na gnojišče žlebovi, da se scavnica izpod živine odteka;

9. gnojišče mora biti kolikor mogoče v senci, da solnce gnoja preveč ne posuši.

To so najglavnejše točke, na ktere se mora pri pripravljanju gnojišč paziti.

Al tudi to ni še zadosti, da ima poljedelec dobro gnojišče, — skrbeti mora tudi na gnojišču še za gnoj.

Skrbeti mora gospodar, da gnoj na gnojišču ne zgubi svoje vrednosti, marveč da jo še povekša. Zato je treba, da se gnoj nikdar na gnojišču ves na en kup ne meče, ampak gnojišče naj se razdeli v več enakih delov, na ktere se potem gnoj zaporedoma vozi ali nosi, a nikdar čez štiri čevlje visoko ne naloži. Pokrije naj se potem z zemljo ali potrese z gipsom, da mu pri vrenju ne izpuhti toliko amonijaka. Pa tudi poškopiti se mora večkrat z gnojnico, da se ne posuši, in svoje vrednosti ne izgubi.

Kedar je treba gnoj na polje voziti, vzame se najprvo iz prvega dela, kjer je najstarejši in najbolj pognojiti gnoj, potem zopet iz drugega, dalje iz tretjega itd. Na taki način bo imel poljedelec zmirom ves jednako pognojiti gnoj, ne pa, kakor je občno navada, pomešanega, to je sirovega in pa pognojitega. Tak gnoj je kriv, da setev ne raste jednako.

To so na kratko razložena glavna vodila o pripravljanju gnojá in gnojišča. *)

Dragi poljedelci! skrbite za gnoj, in ne bodite podobni onemu, ki zlató z nogami v blato teptá. Dober gnoj je podlaga vsemu poljedelstvu, kajti od njega je odvisno blagostanje poljedelca. Brez gnoja nam ne bo v naših krajih zemlja nikdar rodila, ne bo dala hrane niti ljudem niti živini. Brez potrebne hrane si pa niti ljudje niti živina ne morejo obdržati potrebne jim moči, in brez teh zaostati bi moralo poljedelstvo, siromaštvo in revščina nastopiti.

Gospodarska skušnja.

* Da slana cvetju dreves ne škoduje — priporoča „Grazer Volksblatt“, naj se zjutraj zgodaj, predno solnce vzhaja, pod cvetečimi drevesi zemlja obilno z vodo polije. — Mož, ki to svetuje, je pred več leti, ko je meseca aprila slana češnjevim drevesom cvetje posmodila, zapazil, da ne enemu drevesu ni škodovala, in ko preišlje, zakaj da ne, zapazi, da se je tisto jutro, ko je bila slana že zgodaj, po naključju veliko vode pod-nj polilo, ker je bilo blizu vodnjaka. Ko se je nektera leta pozneje o takem času bilo spet slane bati, je zjutraj, ko se je danilo, tudi pri drugih cvetečih drevesih to poskusil; zato pravi, da je to pomagalo.

F. S.

Glas iz Amerike.

O. Fr. Ksav. Weniger, rojen Štajarec in misijonar v Ameriki, slavno znan je po vsem svetu. V misijonskih poslih je obhodil skoro že vso Ameriko. O čudovitem vspehu njegovega delovanja poročajo drugi in poročá tudi sam. V naznanilih, ki jih je „Leopoldinska ustanova“ na Dunaji za 1871. l. v 41. snopiču dala na svetlo, bere se O. Wenigerjevo obširno poročilo do imenovane ustanove. Razun srečnega vspeha, ki so ga mnogi njegovi misijoni imeli v Kaliforniji in v državi Oregonu, nahajajo se jako mične potopisne črtice o stanovalcih, naseljevanju, o zemlji, poljedelstvu, pridelkih, zračnih in vremen-

*) „Novice“ so lani prinesle poduk s podobo razjasnjen, kako naj se pripravljajo gnojišča.

Kdor je tako nabral en mernik ali več mernikov kebrov, naj jih nese predstojniku kmetijske podružnice svojega okraja, ali županu svoje soseske ali pa fajmoštru svoje fare, da jih zmeri, koliko jih je nalovil, in potem brž družbi kmetijski v Ljubljano naznani, koliko jih je kdo nalovil in kateri dan.

Glavni odbor družbe kmetijske se nadja, da bodo gosp. predstojniki kmetijskih podružnic, gosp. fajmoštri in župani ta mali trud na korist domačemu kmetijstvu radi žrtovali, da sprejemajo polovljene in umorjene kebre, — da jih merijo, kolikor jih je kdo nabral, in da naznanijo brž odboru imena tistih, ki so kebrov nalovili in kedaj so jih jim prinesli, da se jim potem darilo izplača. Tem bolj pa se je nadjati te domoljubne pripomoči od omenjenih gospodov, ker jim nalovljeni kebre ostanejo v last; saj so, kar se jih ne dá kuretni pozobati, ki jih rada žrè, posebno dober gnoj, čegar mernik je po preiskavah kemikarja prof. Stöckhardt-a po gnojilu svojem vreden okoli 20 krajc.

Gospodje podružnični predstojniki, župani in fajmoštri se tedaj vljudno prosijo, da to reč drage volje v svoje roke vzamejo, priporoča se pa ta reč tudi gosp. učiteljem ljudskih šol na deželi.

Odbor c. k. družbe kmetijske.

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

Spisal Franjo Kuralt.

(Dalje.)

V.

Za dobro obdelovanje zemlje potreben je tudi dober plug.

Ni ga tako potrebnega in koristnega orodja za poljedelstvo, kakor je plug (drevó). On preobrača in rahlja zemljo, pospešuje delovanje zraka na zemljo, pokončuje plevél, podorava gnoj in ga z zemljo pomeša, pripravi zemljo za setev in pokrije tudi seme.

Akoravno plug tako važna dela, ktera rastlinski rasti mnogo pripomorejo, in žetev povikšajo, opravlja, vendar je malo poljedelcev, kateri to spoznajo, in si za svojo zemljo in njeno obdelovanje sposobnih plugov napravljajo.

Poljedelstvo je tudi že v tem obziru jako mnogo napredovalo, akoravno je mnogim poljedelcem še to neznano, in si pluge le po starem kopitu zmirom še narejajo in take upotrebljujejo.

V novejih časih naredili so učeni poljedelci različne pluge, kateri se drug od drugega v tem razlikujejo, da so nekteri posebno za rahlo, drugi zopet za težko zemljo sposobni, nekteri za planjavo, drugi za hribe, nekteri za plitvo, drugi za globoko oranje.

S takim plugom se more za njega pripravna zemlja mnogo boljše obdelati, kakor pa z drugim. V novejih časih rabi se plug za globoko oranje, kateri je jako koristen za poljedelca.

Tak plug zemlje ne preobrača, nego jo v globočini samo zrahlja. Tako zrahljana zemlja se lahko v globini z mokroto napoji in rastlinam hrano pripravlja, ko jim nasproti voda nad koreninami navadno škoduje, da gnijajo.

Težka zemlja se boljše zrahlja ter postane bolj suha in rodovitna. Rahlja zemlja pa zopet več mokrote v-se vzame, in te rastline v taki zemlji jako potrebujejo. Korenine si lahko tudi v globočini živeža iščejo, ako je zemlja zrahljana. Orje se mnogo laglje, ker drug plug ne zadeva na take zapreke.

Ker pa ni vsakemu poljedelcu mogoče, za vsako oranje poseben plug imeti, drugega za plitvo, drugega za globoko oranje, za težko zemljo drugega in spet za

rahlo drugega, zato mora poljedelec paziti, da, kolikor mogoče, je njegov plug popolnoma, da more svoje delo dobro dovršiti.

Imeti mora zatoraj v obče plug dobre lastnosti, ktere so za dobro obdelovanje zemlje neobhodno potrebne.

Dober plug mora tedaj biti:

1. močno narejen, da lahko pri oranji vsako zapreko premaga;
2. ne sme biti predrag;
3. biti mora tako narejen, da ga vsak kolar in kovač lahko popravi, ako se je kaj pokvaril;
4. mora lahko in sigurno iti, da se živina preveč ne vtrudi, da ga orač more lahko voditi in ravnati, ako hoče globokeje ali plitveje orati;
5. mora male zapreke premagati in ne uhajati iz tira;
6. črtalo naj reže navpik, lemež pa vodoravno; zemljo mora polagoma vzdigovati in popolnoma preobračati; to pa najbolje opravijo plugi z vrteničasto desko;
7. deska in podsadno lice naj bodete železni ali pa vsaj z železom okovani, ker se tako zelo ne drgne in živina mnogo manj trpi;
8. za težko zemljo bodo naj bolj močni, za rahlo zemljo pa bolj lahki plugi.

To so glavne točke, ktere mora imeti vsak dober plug, da se delo more dobro dovršiti, in da se živina po nepotrebnem ne muči.

Dragi poljedelci! zljajšajte si svoje delo in zboljšajte si svoje pluge. Slab plug Vam in živini težave dela, zraven pa še delo slabo opravlja, — in nasledek vsega tega je manjši pridelek.

Popotni opazek.

Kdor koli ima veselje nad velikim napredovanjem v sadjereji na Kranjskem, mora mu letos veselja igrati srce o pogledu, kako vsako sadno drevo, mlado ali staro, majhino ali veliko neizrekljivo lepo cvete in obeta obilo povračilo za delo in trud, ki ga je gospodar na-nj obrnil.

Al zelo žalostno je videti, kako ves lep pogled na cvetje, vse upanje okusnega pridelka, vse povračilo stroškov in truda po zanemarjenem obiranju gosenic gré pod zlo, zlasti pa, da so se tega vkrivili ljudje, ki so prejeli od kmetijske družbe svetinje za pridno izrejo sadnih dreves, zlasti ob veliki cesti. V črne bukve ž njimi!

Dr. Orel.

Potopisni listi

slovenskega učitelja svojemu pobratimu.

(Dalje.)

X. pismo.

V zadnjem pismu, predragi prijatel, Ti nisem mogel vsega naštet, kar sem videl in doživel 25. avgusta v Zagrebu. Slušaj me toraj še dalje.

Po končani ognjogasilni produkciji sem šel ogledat še izraelski hram, to je, judovski tempelj. Oni stoji blizu Jelačičevega trga, in reči se mora, da je zal od zunaj, prekrasen od znotraj. Ta čast se Abrahamovemu zarodu mora dati, da za blišč svojih tempeljev ima veliko vnemo in skrb, kar mu je tem lože, ker imajo ti ljudje dovolj „pod palcem“. Videl sem krasni judovski tempelj na Dunaji; al reči morem, da zagrebški mu ni zadej; da, kmalu bi mu dal predstvo. Lepi denarci so se morali potrošiti za to stavbo. Ker je bil ravno petek, tedaj predvečer sobote — judovskega praznika — šli smo tudi proti noči še k njihovi božji službi. Glasno-vršeče orglje so prav dobro pospremljevale vbrano

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 8. maja 1872.

O b s e g: Kratek prevdarek koristi milih tičkov. — Hitro pokončavanje gosenic. — Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva. (Dalje.) — Slovensko slovstvo. — Mnogovrstne novice. — Dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Kratek prevdarek koristi milih tičkov.

Dandanes se res skrbí, ne samo za obdržanje, temuč tudi za množenje vsestransko koristnih milih tičkov.

Postava, kojo je o tej zadevi naredil deželni zbor kranjski, je na vse strani hvale vredna. A vendar ne more ta postava imeti zdatne koristi, dokler ona na južnih deželah, na pr. na Primorskem, v Italiji, na Grškem itd. ne obvelja, kajti gotovo je, čem več teh živalic na Slovenskem ohranimo, tem več jih v omenjenih deželah polovijo in podušé. V onih krajih vse: mlado in staro, moško in žensko v zimi po teh živalicah preži, na tisoče in tisoče teh živalic se ondi pojé. Tedaj vsa naša postavna bramba, ako še tako strogo spolnovana, ostane brez zaželenega uspeha za nas, temveč največi dobiček dobivajo gori omenjene dežele, namreč za svoje sladkosnedne golžeme, ktere jim mi skrbno polnimo.

Prevdarimo, koliko da kmetijstvu eno tiče gnjezdo velja.

Če tvoj sinko, dragi deželán, se s tem kratkočasi, da eno gnjezdo kosov, penic, srakoperjev ali drugih tičkov razkopá in vniči; ali če že izurjene tičke tebi na dom nosi, bodi-si da v vsakem gnjezdícu so po štiri jajčica ali četvero tičkov, znano je, da vsak mlad tiček še v gnjezdu bivajoč posredno do 50 gosenic ali kakovega družega mrčesa za živež potrebuje, kar mu ga njegovi stariši iz bližave donašajo, tedaj potrebuje vsako takovo gnjezdo po 200 mrčesev na dan. Ta živež traja od 4 do 5 tednov, pa če traja tudi le 30 dni, pojedó tički enega samega gnjezda 6000 gosenic.

Vsaka gosenica potrebuje pa za vsaki dan svojo gotovo hrano, bodi-si v perji ali cvetji. Recimo, da potrebuje ena sama gosenica, predno se do dobrega nažre, to je, da se v mešiček zavije, 30 dni časa, in če vsaki dan le eno cvetje požre, je tedaj ena 30 hrušek ali jabelk, češpelj itd. požrla. Koliko da pa 6000 gosenic v 30 dneh požró, je strašno slišati: namreč 180.000 takih cvetov!

Dragi deželán! da bi bil tvoj leni sinko tiče gnjezdo na miru pustil, tebi in tvojim sosedom bi 180.000 jabelk, hrušek ali družega sadja ali vsaj polovico tega privaroval.

Če pa ena gosenica, kakor se jej večkrat poljubi, namesti 1 cveta 10 do 20 ali 25 ali celó 30 sadnih cvetov požre ali vniči, in če še ostalo cvetje, ktero je svoj naravni živež zarad tega zgubilo, ker so gosenice vse perje na drevji požrle, omaga in se posuši in odpade, potem prevdarjaj, predragi sosed, kolika zguba je

tvojemu drevju, ako se tvoj srboriti sinko z vničenjem tičjih gnjezd ali s tem kratkočasi, da tičke iz gnjezda na dom nosi in morí; — prevdarjaj in računaj, koliko je eno samo tiče gnjezdo za tvoje kmetijstvo vredno.

Prav sam si tedaj leto za letom neizmerno škodo delaš, in namesti da preklinjaš gosenice, preklinjati bi moral svojo zanikernost, da ti tvoji otroci morijo tiče — največe dobrotnice vrtom!

J. Zelen.

Hitro pokončavanje gosenic.

Pri nas je vse sadno drevje lepo zeleno brez gosenic, po drugih okolicah pa je nago s snedenim perjem. Kako to? Jaz in učitelj sva šolarje silila, da so metulje lovili in plačevala za 20 vjetih metuljev 1 krajc. Nanosili so jih nama čez 8000, in s tem je cela fara gosenic rešena, le kaj malega se jih zapazi. In stroški za to veliko dobroto niso presegli veliko čez 4 gold. Pa zopet letos hočemo to storiti, otroci jih lovijo in jim glave potrgajo, s tem pa je veliko 100 gold. v naši fari škode obvarovane.

Predragi župani! Priporočam tudi vam to! Skrbite in združite se z učitelji, naročite šolarjem in drugim otrokom, da jih lovijo in vam nosijo, vsaj so stroški celó majhni, dobiček pa neizmerno velik!

Na Kokrici poleg Kranja.

Andrej Net.

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

Spisal Franjo Kuralt.

(Dalje.)

VI.

Za seme naj se najboljše in najlepše zrnje jemlje.

Vsak umen živinorejec vé, da samo onda bo dobro živino priredil, ako ima za plemo dobre in zdrave roditelje. Stari pregovor, da jabelko nikdar daleč od drevesa ne pade, se tudi tukaj jako vresničuje. Ako so pri živini roditelji pokveke, tudi mladina ne bo dosti vredna in pridelek bo slab.

Ravno tako je pri poljedelstvu. Zemlja brez semena ne dá nič, in ravno tako tudi seme brez zemlje nič. Slabo nezrelo seme vsejano v slabo, neobdelano zemljo gotovo ne bo dobrega in obilnega pridelka dalo. Drugače bo pa žetev, ako se dobro in zrelo seme v dobro obdelano zemljo vseje, gotovo dobra in obilna, trud se bo dobro izplačal.

Važno za vsakega poljedelca je dakle vprašanje: kakošno pa mora biti semensko zrnje?

Biti mora popolnoma razcveto in zrelo; biti mora čisto in imeti mora moč kal pognati. Od teh lastnosti odvisna je tudi bogata žetev.

Seme mora biti popolnoma zrelo. Jako je nespametno, ako se samo na pol zrelo zrnje za seme rabi, ker takega semena se mnogo več potrosi, in mnogo manj pridela.

Dobro je tedaj, ako se za semensko zrnje napravijo taka semenišča, kjer se v dobro obdelano zemljo najboljše semena bolj na redko vsejejo, prav dobro obdelujejo in hranijo. Pustiti se mora, da take rastline popolnoma dozore, in paziti je, da se zrnje na njivi ali pa v žitnici z drugim ne pomeša. Takega zrnja, katero je dobro in zrelo, se za tretji del manj porabi, kakor pa slabega in nezrelega.

Seme mora biti čisto. Kdor plevel seje, ta bo tudi plevel žel. Poljedelec mora seme kolikor najbolj mogoče očistiti. Da se pa seme ne pomeša s plevelnim zrnjem, zatoraj naj se plevel pokonča že med njegovo rastjo, predno dozori. Takrat je že prepozno, kedar zrno od plevela odpada in se zopet na novo zaseje.

Seme mora biti kaljivo. Kedar se žito ali kako drugo zrnje za seme kupuje, paziti se mora posebno na to lastnost. Zrnje brez te lastnosti ni nikakor za seme. Prepriča se tega lahko pri oljnatih zrnih na ta-le način: Dene naj se nekoliko zrn v plehnato žlico in nekaj časa nad ognjem drži. Zrno, katero ima moč kal poganjati, bo kmalu počelo pokati in iz žlice skakati, dočim bo zrno, katero nima te moči, črno postalo in se v žlici samo vrtelo. Čem več je takega zrnja v žlici, tem slabše je tako zrnje za seme. — Močnata semena se pa spoznajo, ako se nekoliko zrn tako na platneno cunjico položi, da se zrno zrna ne dotikuje. Cunjica s semenom dene se potem v posodo, napolnjeno s toplo vodo, in se tako na gorkem 24 do 48 ur stati pustí, da se zrnje napne. Položi se potem cunjica s semenom v lonec z zemljo napolnjen, kjer se zalije in na gorko postavi. Čez 4 ali 5 dni vzame se zopet iz lonca, in videlo se bo, koliko zrnja je pognalo. Čem več ga je pognalo, tem boljše bo za seme.

Kaljivost je odvisna tudi od starosti zrnja, in od tega, kako da je bilo shranjeno. V obče, pri dobri shrambi, oljnata semena 2 do 4 leta, močnata pa 3 do 4 leta kaljivo moč obdržé. Najlože jo pa zgubijo, ako se mokra, ali pa na mokrih ali na prevročih mestih spravljajo, zraven pa še nikdar ne premešajo.

Ako je ta moč že oslabela, oživi se nekoliko s tem, da se zrnje malo časa v klorovi vodi namaka, ali ž njo poskropi.

Poleg vsega tega biti mora seme tudi težko (jekleno) in svetlo. Tudi na te lastnosti se mora pri kupovanju semena paziti.

Seme pred setvijo namakati, ni zmirom koristno, marveč je velikokrat še škodljivo, in to posebno takrat, kedar se tako zrnje v prav suho zemljo vseje, ali pa, ako po setvi velika suša nastane, da seme od suše ne more dalje kaliti, ter se potem popolnoma posuši.

Namakajo naj se samo taka semena, ktera dolgo časa v zemlji ležé, predno počnejo kaliti, sicer jih lahko plevel zamori.

Ako se je bati, da je seme bolno, naj se zaluzi, kakor, na priliko, pšenica s kuprenim vitrijolom (plavim vitrijolom), da ne postane sentjava.

Seme se tudi lahko ocukrá, in to naredi tako, da se seme z gosto kuhanim limom poskropi, in v zmletem gnoji, na priliko, v gvanu, kurjeku, golobjeku, v koščeni moki itd. povalja in zopet posuši.

Rastline takega semena postanejo že od početka svoje rasti močna in krepka, kajti mlade korenine precej potrebni živež dobijo. Vendar se pa mora tako seme

vselej le v dobro zemljo vsejati; sejano v slabo zemljo rastline kasneje zaostanejo, ker nimajo potrebnega živeža.

Kakor je živinorejcu treba od časa do časa ponavljati rod z žlahnejšo krvjo, da si zopet more dobro živino izrediti, ravno tako potrebno je tudi poljedelcu, da si iz drugega kraja najboljše in najčistejše seme preskrbi, ako opazi, da dosedanje seme nima več tistih dobrih lastnosti, kakor jih je popred imelo. Primerjati pa mora popred podnebje in lastnost zemlje, kjer je seme rastlo, s podnebjem in zemljo, kamor ga bo sejal.

Kakor je važno, da se za setev dobro in zdravo seme vzame, prav tako važno je tudi, da se ob pravem času seje.

Kedaj naj se seje? — Čas setve je najbolj odvisen od rastline, zatoraj se seje ali zgodaj ali pozno. Nekatere rastline potrebujejo več časa za svojo rast, druge zopet manj; tudi nekatere občutijo mraz veliko bolj, kakor druge. Na vse to je treba pri setvi obzir vzeti.

V obče naj se takrat seje, kedar zemlja ni presuha ne premokra, kedar je čista plevela, in da se je po oranji že malo posedla.

Ravno tako ima tudi zrak pri setvi velik vpliv. Rastline vsejane pri vlažnem in gorkem zraku so večidel boljše in krepkeje, kakor pa take, ki se pri mrzlem, suhem in vetrovem zraku sejejo. Seme počne tudi popred kaliti in rastline bolje rastejo, ako se seje, kedar je zrak pri solnčnem vzhodu jako z vodenim parom napolnjen. Dobro je tudi, zvečer sejati, in seme čez noč nepokrito pustiti, da rosa na-nj pade; drugo jutro pa naj se zarano pokrije. Ako je pa noč mrzla, se ne smé seme nepokrito pustiti, kajti to bilo bi jako škodljivo.

Setev odvisna je tudi od podnebja in lastnosti zemlje. Za ozimno setev je zmirom bolje, ako je bolj zgodnja, posebno ako je mrzlo podnebje in zemlja mokra. Take zgodaj sejane rastline postanejo še pred zimo močnejše in krepkeje, ter lagljeje zimo prenašajo. Kjer je pa toplo podnebje, zemlja mastna in rahla, ni dobro, ako se prerano seje, ker rastline pred zimo prenašlo zrastejo, ter potem v jesenski mokroti lahko zgnjijejo in pozimi zmrznejo.

Jara setev naj se pa ravna po zemeljski mokroti in gorkoti. Tudi pri tej setvi je bolje, ako se raje malo pred seje, kakor pa kasneje, da imajo mlade rastline še potrebno mokroto, in da že nekoliko odrastejo, predno poletinska vročina pritisne. Kasneje naj se samo take rastline sejejo, katerim bi spomladanski mraz lahko škodoval.

Pri zgodnji setvi je tudi manj semena treba, kakor pri pozni, ker se rastline boljše in hitreje razraščajo.

Način setve je dvojen. Seje se ali z roko ali z mašino.

Skoraj tretji del semena je več potreba, ako se z roko seje, ker mnogo zrnja nepokritega ostane, ter ga ptice pojedó; mnogo ga pa tako globoko v zemljo pride, da ne more kaliti. Z mašino sejano seme vse enako globoko v zemljo pride, se vse lahko pokrije, in tako enakomerno kalí, raste in zori. Z mašino sejano seme je tudi enakomerno razdeljeno, da ni zdaj vse na kupu, zdaj zopet prav redko vsejano; vsaka rastlina ima svoje mesto razprostirati si korenin in se razraščati. Pri taki setvi se tudi zemlja boljše in lagljeje obdeluje, kar mnogo k rastlinski rasti pripomore.

Po nekterih krajih, posebno po Ogerskem so se te mašine že jako razširile; vsak gospodar priznava njihovo dobroto in korist.

Pri umnem poljedelstvu paziti se mora tudi, kako globoko da naj se seje. Akoravno se ne more na tanko odgovoriti, vendar pa v obče veljá pravilo to, da se tako globoko seje, da seme dobí potrebno gor-

koto in mokroto, da more kaliti in da rastline morejo precej potrebni živež dobiti. Iz tega sledi, da je globočina setve odvisna od toplote in mokrote, kakoršne rastlina potrebuje; vendar se ne sme nikdar pregloboko sejati, ker se lahko zgodi, da zrnje ne more kaliti, ali pa prav slabo; potem je tudi rastlina in pridelek slab. Tudi preplitvo sejati ni dobro, ker se pri ugodnem vremenu rastline prehitro razraščajo, pri suši pa zopet lahko kal zaostane. V obče naj se tem globokeje seje, čem večje je seme, čem bolj trdna je njegova lupina, čem bolj rahla in suha je zemlja, in čem topleje in bolj suho je podnebje in vreme.

Seje naj se tem plitveje, čem manjše je seme, čem bolj je zemlja vlažna in čem mokrejši je podnebje in veter.

Zatoraj razločujemo globoko, srednjo in plitvo setev.

Setev je globoka, ako se seme 3 do 4 palce globoko vseje. Ta setev je posebno za sočivje.

Srednja setev je, kedar se seme poldrugi do poltretji palec na debelo z zemljo pokrije. Ta setev je posebno za žitna semena.

Plitva setev pa je, ako se seme samo pol palca globoko vseje, na pr. detelja, mak itd.

Nikdar toraj se ne sme v vsako zemljo in vsako seme enako globoko sejati, ker to je velika napaka pri poljedelstvu.

Slovensko slovstvo.

* Literatura vojaška v slovenskem jeziku se dosehal ni mōgla ponašati ne z eno knjižico, čeravno, kakor smo lani v našem listu dokazali, bil bi našim slovenskim vojakom poduk v maternem jeziku krvavo potreben. Zdaj pa nam je iz Celovca prišla prva knjiga te vrste, ki jo je na svetlo dal gosp. Andrej Komel, c. kr. nadporočnik (oberlajtenant) pri 7. pešpolku baron Maroičičevem v Celovcu, pod naslovom: „*Poljna (vojna) služba, raztrešeni red, nova puška, s 4 podobami*“. Dodan je tej knjižici tudi (in to je prav dobra misel) slovensko-nemški in nemško-slovenski slovarček (besednjak), da se ustanovi terminologija v vojaštvu manj navadnih besed. — Knjižica uči vedenje vojaka na bojišču po najnovejših pravilih, ki veljajo v naši cesarski armadi. Pisatelj pa razklada vse v tako lahko umevnem jeziku v kratkih perijodah, da smo porok vsacemu vojaku, ki jo bode bral, da bode od konca do kraja vse dobro razumel. Še nas, ki nismo vojaki, je zanimivala knjižica, ki nam kaže pravo podobo vojske. Radostni čestitamo tedaj gospodu pisatelju, da je srečno premagal mnoge ovire, ki se stavijo prvemu takemu podvzetju na pot, in da je tako lepo rešil svoj nalog, hrabrim našim sinovom vojaškega stanú na korist. Kar se tiče imenoslovja, imeli bi radisem ter tje v drugem natisu kakošno besedo drugače izraženo; al to je le malenkost, o kateri govorimo na drugem mestu; v obče povdarjamo tudi tū svoje mnenje: naj na prid ložeje razumljivosti tudi v slovenskem jeziku ostanejo vse tehnične tuje (latinske, francoske, italijanske) besede, kakor so; vsaj jih tudi Nemci rabi; preveč čistiti jezik, ni mu na prid in tudi ni treba. Knjižica v lični obliki s 4 podobami se dobiva v Celovcu pri izdatelju samem po 36 krajc., tedaj prav po nizki ceni. Zdaj ko je gosp. Komelj spisal poduk sinom domačega polka, kako naj se kot dovršeni vojaki obnašajo na bojišču, izrazujemo mu od več strani razodeto željo, naj bi se kmalu lotil tudi one knjige, ki je to, kar je abc vojaškim novincem, namreč „*vadbin pravilnik*“ (Abrichtungs-Reglement). Tudi ta nam je silno potrebna, kajti kdor memogredé sliši pri vojaških

prvih vajah, kako sramotno častniki in podčastniki pačijo naš lep slovenski jezik, bode priznal živo potrebo takega poduka in dandanes temveč, ko so vojaški službi podvrženi tudi študentje viših šol, ki so se pravilno izučili slovenski jezik, pa morajo zdaj slišati, kako se naš materni jezik strašansko pači iz nevednostjo nekterih vojaških učencov. Če ima cesar pravico tirjati od svojih vojakov pokorščino in zvestobo, ima narod pravico tirjati od svojih sinov vojakov, da mu ne skrunijo jezika njegovega.

Mnogovrstne novice.

* *Vesuv*, ognjenik ali ognjobjuvna gora na Neapolitanskem, $1\frac{1}{4}$ milje od Neapolja, ki je leta 79. po Kristovem rojstvu s svojimi ognjenimi izmeti pokončal mesti Herkulanum in Pompeji, pozneje pa večkrat strašno škodo delal okolici bližnji in daljni, je letos ob novem letu spet začel pepel, pesek, žarečo žlindro (lava imenovano), iz sebe metati in s tem pokončavati v okolici bližnje in daljne vasi, ljudi in živino; najhuje pa je bilo zadnje dni preteklega meseca; pa se tudi dozdej ni še pomiril; kdor je le mogel, je bežal, da ga ni zajela ognjena reka. Če tudi Neapolj, kakor smo gori rekli, je blizu Vesuva, se je vendar valil 27. aprila tak dim iz Vesuva, da iz Neapolja niso gore videli. To vam je vrelo, bobnelo in grmelo v notranjstvu tega vulkana, dokler se ni žrelo odprlo in iz njega začelo visoko kviško in daleč okrog leteti, kar se je skuhalo v strašanskem notranjem ognji. Bliskalo se je iz ognjenika, gromelo strašno in žrjavica (rdeča žlindra) je kakor dež padala blizu do mest Salerna in Skafati-a, ki ste okoli 4 do 5 milj od Vesuva, ki je bil včasih ves od gori doli videti kakor goreča gora. Na več krajih poleg San Sebastiana je ognjena žlindra ležala 3 metre na debelo (to je po naše čez 9 čevljev). Vse je hitelo nesrečnim krajem na pomoč; tudi kralj sam je prišel. Tudi že proti Rezini in Portiči je drla lava; v Torredel-Grecco je potopila vzhodnje ležeče hiše. — *Vesuv*, 1650 čevljev visok, je zelo strma gora, da je težko jej do vrha priti, kjer je nekoliko planjave, ki pa je svojo nekdanjo podobo že zelo premenil, ker se mu vedno nova žrela odpirajo; večidel je gola, le sèm ter tje obraščena; na podnožji njenem pa vendar vkljub lavi rastejo sadnja drevesa in trta. Samo tukaj raste ono prežlahno vino, ki je znano pod imenom „*Lacrymae Christi*“ (Solze Kristove). Lava pa, ki jo meče ognjenik iz sebe, je razstoplina rudninska, ki se strdi v tako trd kamen, da ga rabijo za tlak, in se dá tako lepo brusiti, da delajo lepotiche iz njega. —

* O konjskem mesu kot živežu človeškem priobčuje prof. Heringov časnik v Stuttgartu zanimive zgodovinske črtice. Konjsko meso se je jedlo do 8. stoletja; prepoved kristijanom, ne jesti konjskega mesa, je bila dana zato, da se ločijo od poganov (ajdov), kakor so se judje ločili od kristijanov, da jim je prepovedano jesti svinjsko meso. Dandanes se ve da ni bilo treba več onega razločka kristijanov in poganov, ker v Evropi je poganstvo konec vzelo (le poslednja leta se spet nekako oživlja v „brezvercih“), zato so začeli ljudje uživati konjsko meso, ki je po krmi konjski gotovo bolj čedno kakor svinjsko.

V Kopenhagen-u na Danskem so leta 1808. odprli prvo konjsko mesnico; od tega časa koljejo kónj čedalje več; vsak konj ki so ga hoteli zaklati, je do l. 1870. moral od gosposke popred preiskavan in s posebnim znamenjem markiran biti; od leta 1870. ni te preiskave več treba, razen onih konj, katerih meso se vživa v jetnišnicah. Leta 1853. so povžili v Kopenhagen-u 246 kónj, leta 1869. pa že 1702. Cena konjskemu

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 29. maja 1872.

O b s e g: Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva. (Konec.) — Našim planincem! — Iz občnega zbora družbe kmetijske. — Haardtove mlečne plehaste posode. — Gospodarske novice. — Postava o predruženju plače deželnih šolskih nadzornikov. — Postava o povračilu popotnine deželnih in okrajnih šolskih svetovalcev. — Nezmerna važnost hrvaških volitev za vso Avstrijo. — Ljudske šole po goratih krajih na Francoskem. — Dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

Spisal Franjo Kuralt.

VII.

Vsak gospodar naj ima le toliko živine, kolikor je dobro hraniti more.

(Konec.)

Na taki način si more živinorejec preračunati, koliko živine bo mogel hraniti, da mu bo dobiček dala, ne pa zgube.

Če tudi si je živinorejec preračunal, koliko živine bode mogel s svojo klajo leto in dan rediti, vendar ne sme nikdar vse klaje v ta račun vzeti; pustí naj si je zmirom nekoliko za naprej. Noben gospodar ne vé, ali mu bodo prihodnje košnje in žetve tudi toliko živinske hrane dale, da bo mogel svojo živino tudi za naprej tako dobro rediti, da ne bo prisiljen drago kupovati klajo, ali pa zaradi pomanjkanja klaje živine iz hleva prodati.

Kakor je pa zadostna hrana za dobro izrejo živini potrebna, ravno tako neobhodno potrebna jej je tudi zdrava voda.

Koliko da vsaka živina vode na dan popije, odvisno je deloma od hrane, kakoršna se živini poklada, — od plemena in živinske starosti, od letnega časa, od vremena in od dela, za katero se živina upotrebuje. Čem manj redilna in siroveja je hrana, tem več pijače zahteva živina.

Prešič potrebuje več pijače, kakor goveja živina, goveja zopet več kakor konj, in konj zopet več kakor ovca.

Srednjo primero jemaje računa se na en funt sená tri funte vode. Tako na priliko, potrebuje konj za 100 funtov žive teže tri funte in pol sená, 10 funtov in pol pa vode.

Mlada živina potrebuje bolj mrzlo vodo kakor stara, kateri topla voda bolj hasni.

Tudi pije živina tem več, čem topleje je vreme in večja vročina; mnoge bolezni, posebno bolezen vrance in njej enake, po katerih kri črna in gosta postane, se odvrnejo, če živina večkrat in hladne vode dobiva.

Ravno tako tudi molzne krave in take, ktere teleta dojijo, več potrebujejo vode, kakor pa druge.

Vročča živina se ne sme nikdar napajati.

Ako se živini friška klaja poklada, je boljše, da se popred napojí, kakor pa potlej. Tudi nečedna voda se ne sme živini dati, ker lahko zbolí.

Da se pa živina v redu hrani, potreba je za to ljudi, da jej strežejo. Jako je nespametno, ako si misli kdo s tem kaj prihraniti, da ima mnogo živine in malo ali celó samo enega hlapca ali eno dekle.

Ako se živina dobro ne snaži, lahko postane bolna in gospodar bo le malo pri njej priredil. Red in snaga sta glavne stvari pri živinoreji. Žalibog, da mnogi naši gospodarji te potrebe ne razumejo.

Treba je toraj, da ima vsaka živina potrebno postrežbo. Računa se tedaj:

en hlapec za 2 konja, da jima streže in ž njima dela;

en hlapec za 20 žrebet,

en hlapec za 4 vole, ako samo pol dne delajo, ako pa delajo celi dan, streči mora en hlapec samo dvema voloma,

en hlapec za 15—20 krav, da jim streže in jih molze,

ena dekla za 15—20 krav, da jim streže in jih molze,

en hlapec za 25—30 krav, ktere se na pašo gonijo, katerih pa on ne molze,

en hlapec za 10—12 goved, ktera se pitajo,

en hlapec za 300—400 ovác,

ena dekla za 30—40 prešičev različne starosti.

Vedeti se pa mora pri tem, da hlapci in dekleta, ki imajo s toliko živino opraviti, se ne smejo za druga opravila upotrebljati, nego samo pri svoji živini ostati, da jo morejo dobro hraniti in snažiti.

Tako, dragi gospodarji, Vam je dobiček od živine Vaše gotov.

Našim planincem!

Čujte, planinci! kako napreduje planinsko gospodarstvo na Tirolskem v Tanheimu.

Vsi posestniki ondotne planine so sklenili sledeče zboljšanje planine:

1. Napraviti se imajo hlevi za 100 krav.

2. Vrediti se ima gnojišče, da se ves gnoj skupaj spravi in potem porabi za gnojenje planine.

3. Dobro steze in pota se imajo napraviti.

4. Grmovje in plevelne rastline se imajo uničiti, z drvi za kurjavo se ima varčno gospodariti. Pepel se ima za gnojenje porabiti.

5. Na planini se ima napraviti več vodnjakov, da živina dobí dovolj vode.

6. Le toliko živine se ima na planino nagnati, kolikor je je v resnici mogoče dobro prerediti. Živina se ima zavarovati pri zavarovalnici.

imena razširi med vse, katerim je v obče mar za natoroznanstvo.

Gosp. Trstenjak o noriških konjih piše sledeče: „Prebivalci od Celja do virov Drave, od tod čez visoke Tore (Hochthauern) do izliva reke In v Donavo, dalje doli kraj desnega pobočja Donave blizu do Kahlenberga (mons Cetius) v dolnji Avstriji, od tod prek čez štajarsko gorovje pri virih Rabe, nad gorenje slovenske gorice (Windischbücheln) po sedanji železniški črti do Save, proti zapadu pa do Karvanjkov imenovali so se že pred Rimljani, za Rimljanov noter do 6. stoletja Norici ali Noričani, to je stanovniki: norâ, Schluchten, Vertiefungen, Thaleinschnitten, katerim je glavno mesto bilo Noreja, ki pa že za Plinija ni več stala. Iščejo je pri današnjem gorenještajarskem Neumarktu, 2 uri od koroškega Brezja (Friesach). Te prebivalce imajo Nestor, Schlözer, Gilferding in jaz za Praslovene. Kakor Strabon piše, bilo je divjih kónj (equi sylvestres) obilo v Noriku, in kralj Voccio, ali po drugem berilu Vocio (primeri imé kranjske vasi Vokle, staročesko imé Vok, starosrbsko Vokca) je poklonil Juliju Cesaru 300 konjnikov, ko se je vojskoval z Galli.

Noriške konje so že Rimljani zavoljo njihove teže, krepkosti in živahnosti zelo čislali, rabili so jih pri triznah (Kampfspiele) in ime „equus noricus“ obveljalo je tako za zaznamovanje čilega konja, kakor „chalyôs noricus“, za čilo tvrdo jeklo. Cesar Nero je imel posebno čvrstega konja iz Norika, kteremu je bilo ime: Drauco, to je, Dravko, bodi si, da je kraj Drave zrastel, bodi-si, da je bil silen, čvrst (staroslovenski drav, firmus, novoslovenski s predpostavljeno pismenko z, zdrav, sanus). Rimljan sufiksa ko ne pozna, nima ga nobeden drug jezik, nego slovanski, primeri: Vranko, črn konj, Zoltko, Črnko, Sivko; Dravko je toraj bil cuzek slovenski.

To po Rimljanih rabljeno imé za težkega konja, za konja noriškega plemena, se je obdržalo do denešnjega dne, in gorenje-štajarsko in koroško pleme se veli po deželi, v kateri se je rodilo, in ki se je Norik, Noričansko zvala, „noriško“, „die norische Pferderace“.

Slovani so od nekdanj sloveli kot izvrstni konjerejci. Že Homer hvali mule in konje Venetov = Slovenov, kateri so pri svojem preseljevanji iz azijske pradomovine v mali Aziji v tako zvani Paflagoniji ob severnem primorju črnega morja zaostali. Tudi Veneti ob Adriji stanujoči so redili izvrstne konje, in že za Rimljanov je slovela ergolia (Gestütt) blizu Akvileje, brž ko ne na Krasu v denešnji Lipici. Stari letopisci radi trdijo, da se je v Lipici ohranila še pleha starovenetskih kónj. Akvilejčani, posebno pa Venetčani so častili boga solnca Belina; Tertullian pravi, da Belin je tudi bil bog Noričanov, in res so našli na Cigelni blizu Celovca kamen z napisom: „Belino augusto sacrum“. Mi Štajarci imenujemo gorenje-štajarskega (noriškega) konja Turjaka. En del Noričanov in pa starih prebivalcev zapadno-slovenskih dežel od Nauporta (Vrhnike, ktero Strabon imenuje: colonia Tauriscorum), od tod spod Triglava prek čez gorenje-koroške planine pri sv. Krvi, dalje po gorenje-štajarskih planinah in solnograških (Rottenmanner, Radstätter, Hochtauern) se je imenoval Taurisci, to je: Toriščani, Turiščani, stanovniki tur, tôr dialektično taur. Slovenec vse, kar le po takem gorovatem svetu stanuje, imenuje: „turje“, tako turji petelin, Auerhahn, turja koza, Steinbock, turji zajec, beli, kakoršni so na Ojstrici in na Kočni, in tako tudi konja planinskega turjak.

Tako imate dokazov dovolj, da so noriških kónj

pleho slovenski žrebci vplemenili, da je „Nori-sches Pferd“, Neronov Dravko si na slovenski zemlji iskal sladkega sená, čilega ovsa za moč obremenjenja“.

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

Spisal Franjo Kuralt.

(Dalje.)

VIII.

Kolikor mogoče naj se seme seje blizu razpadlega gnoja.

Vsak poljedelec hoče mnogo žeti; on želi, da se mu trud njegov dobro izplača z obilim pridelkom. Da pa poljedelec to doseže, mora se truditi, da rastlinam, kolikor mogoče, k rasti pripomore. Potrebno je tedaj, da rastline oskrbi z gnojem, da ga jim dobro pripravi, in pripravljenega, kolikor mogoče, blizu rastlinskih korenin spravi, da živež pride v rastline, in se tam po naravski moči čem hitreje in boljše v rastlinska skladna dela spremeni.

To pa poljedelec doseže, ako zemljo pri gnojenji, bodi-si pred setvijo, bodi-si po setvi, dobro pripravi.

Če se seme z brano pokrije ali z valajem povleče, mora se pri obdelovanji njive najmastnejša in najbolj pognojena zemlja na površje spraviti, da seme, obdano z dobro in mastno hrano, se obilno razrašča in vse klice dobro redi. Če pa se seme podorje, naj se najboljša zemlja s semenom vred 1 palec do 2 palca globoko pod površje spravi.

Če se gnoj mnogo časa pred setvijo na polje izvozi, kakor je navada, kedar zemlja počiva (v prahi) ali pri jarini, ko se že jeseni gnoj na njivo spravi, mora se tak gnoj precej raztrositi in plitvo podorati, kasneje pa, kedar je že pognjil, zopet z globokim oranjem izorati, da tako malo z zemljo pokrit zopet na površje pride. Da se lepo enakomerno razdeli, naj se še z brano povleče.

Na tako zrahljano zemljo naj se seme, in seme potem z brano, z valajem ali pa s plugom pokrije. Tako je pripravljena hrana za seme; ona korenine obdaja, in tako rastlina more močna in krepka postati.

Večkrat se zgodi, da se gnoj ravno pred setvijo na polje vozi. Tak gnoj mora biti dober, to je, že popolnoma segnjit, ne pa samo segnjita stelja. Takrat ni več časa gnoj podorati in zopet izorati, in da bi se tudi to storilo, gnoj bi vendar-le nesešnjit ostal, in zrahljala bi se samo zemlja. Seme v tako pognojeno zemlji ne dobí pripravne hrane; rastline rastejo počasi, kajti tako gnojenje še le kasneje hasne.

Če pa je poljedelec le prisiljen, ravno pred setvijo gnojiti, naj se po enakomerno raztrošenem in dobro pognjitem gnoji seje, in seme z gnojem vred plitvo podorje. Sejati se mora v takih okoliščinah gosteje, kakor pa takrat, kedar se seme že v staro pognojeno zemljo.

Popolnoma segnjiti gnoj ali pa umetna gnojila, postavimo, kri, koščena moka, gvano, kompost itd. naj se nekoliko dni pred setvijo na dobro obdelano zemljo enakomerno raztrosijo in prec potem naj se zavleče. Seme se potem na navadni način seje, podorje ali pa zavlači.

Čez rastline gnojiti je samo takrat dobro, ako so umetna gnojila zelo z zemljo pomešana, ali pa, da se že preveč pognjiti gnoj zavoljo izhlapenja, ne more več varovati.

Razen teh načinov se pa tudi v razore ali pa v jame gnoji.

Kedar se gnojí v razore, se gnoj na široko raztrosi in z grabljami za plugom na zrahljano zemljo potegne. Seme se ali pred plugom ali za plugom na strani razora v zemljo vtakne, in z drugim plugom se potem gnoj pokrije. Tako gnojenje je navadno pri več semenih, kakor, na pr., pri turšici, krompirji, sočivji itd.

Kedar se pa v jame gnojí, takrat se naredé male jame, seme va-nje dene in z gnojem pokrije. Gnoj ostane toliko časa nepokrit, dokler rastline nekoliko palcev visoke ne izrastejo. Pri prvem okopavanju se potem gnoj pokrije. Tudi to gnojenje se rabi pri rastlinah, kakor gnojenje v razore.

Takošno gnojenje je zato dobro, ker se mnogo gnojá prihrani, in ker gnoj zraven korenin ali pa nad koreninami leží, z dežjem v zemljo zleze in korenine dobro redí. Od druge strani je pa to zopet jako škodljivo, ker mnogo zemlje nepognojene ostane, s tem nerodovitneji postane, kar potem na široko vsejanim rastlinam mnogo škoduje.

Potopisni listi

slovenskega učitelja svojemu pobratimu.

(Dalje.)

XIII. pismo.

Ljubi prijatel! O mojem bivanju v Karlovcu naj Ti pové kaj več moj današnji list. Ko se v jutro 7. avgusta prebudim, stalo je solnce že precej visoko. Takrat počivaj, kedar imaš čas — si mislim, in hajd s postelje! Po dobrem zajutru napotim se v trdnjavo, to je, v znotranje mesto. Ker je bila nedelja, bila mi je prva pot v cerkev. Faro oskrbljujejo tukaj frančiškani iz provincije sv. Križa, ktera ima svoje samostane (dvanajst jih je) v južni Štajarski, v zapadnem oddelku hrvaške zemlje, po Kranjskem in v Primorji. Karlovska farna cerkev — izvzemši zvonik s krasno streho — ni lepo zidana, kajti v primeri k daljavi je preozka in prenizka; sicer je čedna in ima velike nove orglje — delo našega Goršič-a. Samostanu oo. frančiškanov tikoma prislonjena je gimnazija. Le-sem so svoje dni zahajali radi v šole dijaki slovenski, kjer so se med krepkim domoljubnim hrvaškim narodom, ki v Karlovcu „per eminentiam“ biva, navdušili tudi za vredno čislanje svojega jezika. Slavnoznani gg. Jeran, Pintar in mnogi drugi odlični narodnjaki so porok mojim besedam. Ob času prestroja gimnazij v zgornje in spodnje je tudi Karlovec zgubil 5. in 6. „latinsko“ šolo; zadnji čas pa so pridružili prejšnjim samostanskim duhovnim učnikom tudi nekaj svetnih, o katerih se hočemo nadjati, da v nemajo ter bodo v nemali še za naprej jugoslavensko mladino za sveto narodno reč tako vneto živo, kakor so delali to njihovi slavni spredniki. Da je Karlovec resnično se narodnosti zavedal že zdavno, temu priča je med drugim tudi to, da je imel na Hrvaškem prvo čitalnico, ki je stara neki že okoli 33 let.

Ko sem po skončanem duhovnem opraviu prišel iz cerkve, oglasili so se ravno tudi zvonovi od bližnje nasproti stoječe pravoslavne cerkve sv. Nikole, vabeč k božji službi. Hotel sem tudi to cerkev čez mnogo let zopet enkrat pogledati, ter slušati starodavnih slavskih cerkvenih napevov glase. Kot stavba novejših časov je ta cerkev resnično lepa; ne manjka jej pa tudi bogatega lišpa gledé znotranje oprave. Obhajali so ta dan ravno veliko Gospojnico ali veliki Šmaren (od 15. do 27. avgusta je namreč ravno 13 dni, za kolikor si je navskriž časomerje katoliško in staroversko). Reči moram, da se mi je cerkveni obred jako dobro dopadel.

Tudi oziroma pravilno-vbranega petja sem zapazil velik korak naprej memo preteklih let. Iz te cerkve stopivši, ktera z mnogimi drugimi poslopji vred opasuje glavni trg Karlovški, podal sem se proti sredi trga na ono mesto, kjer so se nekdanja leta moj nepozabljivi rajni oče s svojim vrlim bratom vred mnogo trudili, prislužiti naši rodbini ljubega kruhka. Ne bom Ti popisoval, kako mnogotere misli in občutki so mi prevzemali duhá na tem mestu, kjer sem poznejša leta tudi sam preživel mnogo veselih a tudi tužnih ur; — kaj tacega se tudi popisati ne dá. Srce pa bi moralo človeku biti bolj trdo od jekla in kamna, da bi se na taci krajih hvaležno ne spominjalo svojih največih zemeljskih dobrotnikov!

In tako je bilo le kmalu poldne. Pri dobro obloženi mizi in v sredi milih prijateljev sem preživel kake dve uri tako veselo, kakor se mi je to zgodilo le redko kedaj v življenju. Škoda, da taki blagi trenutki so tako redki!

Ne morem se od preljubega mi Karlovca ločiti, da ne bi Ti nekoliko zgodovinskih črtic napisal, ki Ti morebiti niso znane. Kot trdnjava je bil zidan po avstrijskem nadvojvodu Karolu I. 1579., tedaj blizo pred 300 leti, in sicer se je pričelo delo 10. julija tistega leta (glej Valvazor, Zv. IV. knjiga XII. str. 60). Notranje mesto, to je, trdnjava, obdano je okrog in okrog z visokim nasipom, ktereга opasuje globoko-široki prekop. Na dnu tega prekopa je še drugi mali in oži prekopič, v ktereга bi se ob času kake sovražne sile menda lahko voda spustila. Ob notranji strani ravno omenjenega vodnega prekopiča je napravljen po celem okrožju kakih 5 čevljev debel zid s strelnimi predóri. V trdnjavo peljejo trije vhodi, in sicer čez prekop po visocih mostovih, kateri so tako napravljeni, da se poleg mestnih vrat lahko kvišku vzdignejo. Svoje dni bi bila taka naprava sovražnike lahko zadrževala, kar se je, kakor spričuje zgodovina Karlovca, mnogokrat tudi zgodilo; vendar bilo je to takrat, ko so Turčini, kakor je „Slavjanski Jug“ leta 1868. šaljivo rekel, imeli še „lesene topove“. Dandanašnje bi se Karlovec mogel braniti le kako uro, in to zato, ker bi se notranje mesto vsled mnogih z lesom pokritih streh lahko naglo zažgalo. V drugem pa je notranje mesto dovolj pravilno zidano, ima prav velik glavni trg (o katerem sem Ti že nekaj omenil in ktereга bodo, ali pa so ga že krstili na ime rajnega slavnega bana Jelačić-a), široke in ravne ulice, ter mnogo cesarskih, pa tudi družih odličnih poslopij. Na severni strani zunaj prokopa opasuje Karlovec mični drevored, „promenada“ imenovan, in poleg tega se razteza v dolgem polokrogu obširno predmestje. Vidi se tu palačam podobne hiše, ki so pa vse, kakor naši Gorenci pravijo, „na goljufijo“ postavljene. So namreč do malega vse paradane, to je, lesene, ter zunaj in znotraj z apneno mavto ometane, kajti ostra vojaška zapoved je njega dni zabranjevala letod staviti trdnih poslopij; dandanašnje se vendar več ne gleda na to, in je tudi popolnoma prav; trgovci so namreč vsi milovanja vredni, ki v taci nevarni hišah svojo kupčijsko robo pospravljeno imeti morajo. Zadej za predmestjem teče reka Kolpa, ki je tu že precej velika. Po visokem lesenem mostu pride se unkraj nje na Banijo in proti kolodvoru. Od tod drži tudi dalje glavna vozna cesta na Jasko in Zagreb. O okolici Karlovca, kakor tudi o mojih daljnih hojah po tem mestu povem Ti še v naslednjem pismu kaj. Da si mi zdrav!

Tvoj zvesti prijatelj

Josip L. Železodolski.

kletarskih potrebščin (Permanente Ausstellung und Commissionsgeschäft aller im Weinbau und in der Kellerwirtschaft vorkommende Maschinen-Geräthe etc.) ravno tako dobre, samo da so drugačne sisteme, za 300 do 400 gold. —

S tem končam te vrstice z odkritosrčno željo, naj bi se pastêrovanje, najizvrstnejše sredstvo, vinu stanovitnost podeliti, tudi pri naših slovenskih vinorejcih vdomačilo, posebno pa pri onih, ki bivajo v južnih krajih, namreč na Primorskem in v Vipavskem, kajti njihova vina so še jako nestanovitna.

Pač malo denarja je to — 400 goldinarjev — za celó večo ali pa več manjših srenj, ako se mu velik dobiček, kateri iz dosežene stanovitnosti vina izvira, nasproti postavi? Res, da celó majhen, in to še celó, ako se pomisli, da taka mašina služi, Bog vé, za koliko let. Na noge toraj posebno vi Vipavci! Združite se, in če si že za lastni denar take mašine kupiti ne morete — prav za prav nočete — obrnite se s prošnjo do sl. kmetijske družbe, da se ona obrne do c. kr. kmetijskega ministerstva, ktero je na prošnjo Dalmatincem ne le tako mašino oskrbelo, marveč še dosti drugega vinskega orodja, ktero je več tisoč forintov stalo. Ako vam hoče biti pravično, mislim, da vam ne more prošnje odbiti; toraj poskusite; vsaj vas ne stane to dosti truda, še manj pa denarja.

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

Spisal Franjo Kuralt.

(Dalje.)

IX.

Poljedelec naj za delo upotrebuje tako živino, kakoršna mu največ dobička daje.

Jako važno je to, kakošno živino poljedelec za dela svoja rabi, ker s tem, da pri svojem gospodarstvu primerno živino za delo rabi, mnogo klaje, mnogo dela in časa prihrani.

Navadno se za delo upotrebuje ali konj, ali vol, ali pa tudi krava. Kakošno živino naj poljedelec izbere, na to vprašanje se ne more prav točno odgovoriti, kajti to je preveč odvisno od njegovega gospodarstva, od kraja in klaje.

Kar se konja tiče, je konj pri delu in vožnji mnogo hitrejši kakor pa vol; vol pa je navadno cenejši in tudi toliko postrežbe ne zahteva kakor pa konj. Ako se kakošna nesreča pripeti, lahko se vol še mesarju prodá; pa vsi novci so zgubljeni, ako se konju kaj tacega zgodi.

Da bo tedaj poljedelec pravo zadel, ali naj konja ali vola za delo upotrebuje, mora prevdariti:

1. koliko zemlje mu je treba obdelovati, kajti zemeljski obseg zahteva tudi primerno delo. Kjer za enega konja čez celo leto ni dela, tam naj se drži rajši vol. Ravno tako naj se tudi tam, kjer je za dva konja premalo dela, za enega pa preveč, rajši dva vola držita, ker dva vola toliko storita kakor pol drugi konj, ne delata pa toliko stroškov kakor pa dva konja;

2. kako daleč da polje njegovo leži, in je raztreseno ali ne. Ako je polje jako daleč od doma in ako je tako raztreseno, da se more iz ene njive na drugo voziti, bilo bi nespametno, da bi se za delo vol namesti kónj upotrebovali, ker pri volih se na tak način preveč časa za delo zgubi;

3. kakošen položaj ima njegovo polje. Ako je polje v hribih in zemlja težka, naj se rabi vol, da poljedelec pri oranji zapreke lagljeje premaguje in zemljo počasi boljše obdela. Na ravni in rahli zemlji je pa boljši konj, ker mnogo hitreje dela. Tudi za

vlačenje in valjanje je konj boljši, ker je tako delo tem bolje, čem hitreje se opravi;

4. kakošni so postranski zaslužki. Ako je blizo mesta, ali so druge takošne okoliščine, da si z vožnjo dá mnogo zaslužiti, boljše je si konja držati. Vendar pa ne sme poljedelec nikdar tega prezreti, da delo je na polji prvo njegovo delo, vožnja pa je le njegov postranski zaslužek;

5. kakošno in koliko klaje na leto pridela. Ako se prideluje kislo seno, naj se konji s takim senom hranijo, ker voli pri taki kisli hrani hitro opešajo in moč zgubijo; sladko senó pa bolje voli izplačajo nego konji. — Ako je sladko seno cenejše, kakor pa žito (oves, koruza), s katerim se konji hranijo, naj se rajši voli rabijo. Kjer je pa malo senožeti ali kjer senožeti niso za vole dobre in podnebje ni za deteljo, naj se z žitom rajši konji hranijo in za delo upotrebujejo, kajti konj mnogo več naredi nego vol;

6. v kakošnem razmerju je celo gospodarstvo. Kdor ima mnogo dobrih ovác, ali pa je blizo mesta, kjer se mleko in maslo lahko prodá, ima naj za delo rajši konje, da frišna klaja za ovce in krave ostane. Pri žganjarjah, sladkornicah, pivarnicah naj se voli drže, ker se lahko z ostanki omenjenih fabrik hranijo, ki bi drugač morda brez vse koristi bili.

Sèm ter tjè se pa za vožnjo upotrebujejo tudi krave, in to posebno pri malih posestnikih. Mnenje, ali naj se krave namesti kónj ali volov za delo upotrebujejo, je različno. Res je, da se s klajo, ki je en konj potrebuje, lahko dve kravi hranite, da nam krava zaradi mleka in telet mnogo več koristi nego vol, da konj in vol čez zimo skoraj zastonj v hlevu stojita, dočim nam krava mleka daje, in tako nekoliko klaje poplača, — da je krava bolj živa nego vol in da se lagljeje ž njo vozi nego z volom. Vendar se pa ne more reči, da bi krava bila boljša in koristnejša za vožnjo nego vol ali pa konj. Skušnje kažejo, da vožne krave imajo manj mleka, njih mleko je pa, kakor dr. Löbe trdi, nekoliko bolj masleno, kakor pa mleko družih krav. Tudi je za breje krave težka vožnja jako škodljiva in nevarna zato, ker lahko zvržejo. To pa je gotovo, da ni nikakoršna sramota krave vpregati, in če gospodar kravo za manjša dela rabi, če je nima vprežene celi dan, ampak le na pol dne, in kedar je breja, varno ž njo ravná, ta ima s kravo dvojni dobiček: nekaj dela mu opravi, pa tudi mleko daje, če jej se ve da tudi dosti klaje privošči.

Tako naj poljedelec vse prevdari, in potem se bode lahko odločil, kakošna živina je njemu in njegovemu gospodarstvu najbolj koristna, — in tako naj potem za delo upotrebuje.

Gospodarske učilnice ali šole za kmetijstvo v Avstriji (Cislajtanijski).

Česka deželja ima	18 taciš šol,	Bukovina	1 tako šolo,
Moravska	14	Koroško	1
Šlezija	2	Goriško	1
Avstrijska pod Anižo	6	Kranjsko *)	1 (gozdarsko)
„ nad Anižo	2	Dalmacija	nobene
Štajarska	4	Istra	nobene
Galicijska	3	Tirolsko	nobene

Te številke nam kažejo, da se v Avstriji širi naprava jako koristnih in neobhodno potrebnih gospodarskih učilnic od leta do leta.

*) Kranjska je že leta 1853. imela šole za kmetijstvo, ki so prestale 1863., ko tadanja nemška večina deželnega zbora ni več dovolila štipendij učencem teh šol. — Kovaška in živino-zdravniška šola, ki že od leta 1850. obstoji v Ljubljani, sega z nekaterimi nauki tudi v kmetijstvo.

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrto leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrto leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 26. junija 1872.

O b s e g: Rumena pšenična muha. — Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva. — Železnica Predelska. — Opomin zaradi starih že preklicanih bankovcev. — Potopisni listi slovenskega učitelja svojemu pobratimu. — Slovensko slovo. — Dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Rumena pšenična muha.

Gosp. Ferd. Schmidt nam je nasvetoval, naj našim gospodarjem tudi kaj povemo od neke, posebno pšenici škodljive muhe, ki jo Nemci „Weizenverwüsterin“ (pokončevalko pšenice) imenujejo; latinsko ime jej je „Chlorops taeniopus“.

Dozdaj so naši kraji še tako srečni bili, da ta muha ni pokončevala pšenice; al na Českem, Moravskem, v Šleziji, Galiciji, na Ogerskem, Poljskem in južnem Ruskem bila je že večkrat grozna nadloga. Ker pa včasih taka nadloga nenadoma pride iz dežele v deželo, kakor je to bilo s krompirjevo in trtno boleznijo, pa tudi z boleznijo sviloprejk, tedaj je dobro, da nas sovražnik ne zaleze nepoznan.

Naj tedaj iz knjižice, ki nam jo je podal gosp. Schmidt, kaj malega povemo našim gospodarjem.

Majhna in čedna mušica je ta grozno škodljiva žival, rumena po barvi svoji. Ona ni stanovitna nadloga, ampak pride, pa zopet zgine, da je ni več let, preseljuje se iz dežele v deželo.

Dokler je muha, ni škodljiva; al ona leže jajčica, iz katerih izležejo gosenčice in samo te so pokončevalke pšenice, posebno jare, pa tudi ozimne, manj pa ječmena in rži.

Lastnost te gosenice je, da se vgnjezdi v notranje dele rastlinske in ondi škodo dela v cvetji klasja, od kodar doli po bilki leze do gornjega kolenca bilkinega, ki zvene in usahne, in potem cela bilka. Ne vidi se ta gosenica od zunaj škodo delati, kakor je navada to pri družih gosenicah; ona gospodari le od znotraj.

Sredstva, ta škodljivi mrčes pokončati, se ravna po znanstvu tega, kako se ta žival razvija, ko muha leže jajčica, iz jajčic se izležejo gosenice, gosenica se spreoberne v mešičke, iz katerih izfrčijo mušice.

Skušnje, da to ali uno pšenično njivo popolnoma pokonča ta muha, drugi bližnji njivi pa nič žalega ne stori, dosti očitno pričajo, da same take njive morajo krive biti, da jih nadleguje ta mrčes.

Da se vsejana pšenica kolikor mogoče zgodaj in krepko vkorenini, je eden izmed pglavitnih pomočkov; zato se mora, kolikor mogoče, zgodaj sejati, njiva dobro obdelati, gnoj enakomerno razdeliti, obila mokrota odpeljati z njive. Mokre njive so pravo gnjezdo temu mrčesu. Kjer se je obilo pšeničnih gosenic zaredilo, ni upanja, rešiti njivo; da se za drugo leto odvrne ista nadloga, naj se požanje ali pokosi vsa pšenica, predno se gosenice zapredejo v mešičke, iz katerih

se izležejo nove muhe. Težko in skor nemogoče je, pregledati vse bilke na njivi, in take, kjer se zapazijo gosenice, izrjaviti in požgati; vendar kjer bi to mogoče bilo, priporočila je vredno, kajti kdor pokonča eno babico, obvaruje najmanj 200 bilk; če je, na primer, na teh bilkah se zaredilo spet 100 babic, in se te pokončajo, pokonča se gosenčje zalege na 20.000, v tretji zalegi na 200.000 bilkah itd.

Dobro se je tudi skazalo pšenične muhe loviti, kedar spomladi in jeseni jajce ležejo.

S petrolejem škropiti pšenico ni pomagalo.

Narava sama zmirom kaže kmetovalcem najboljšo pot, kaj naj storijo; da pa to pot morejo nastopiti, treba, da njene nauke razumejo; da jih pa razumejo, morajo si prizadeleti, da jih poznajo.

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

Spisal Franjo Kuralt.

(Dalje.)

X.

Klaje ne smemo preskopo sejati, pa tudi jej ne preskopo gnojiti.

Omenil sem že v poprejšnjih pravilih, kako važno in koristno je za poljedelca in živinorejca, ako pridela mnogo dobre klaje, ker ona je podlaga srečni živinoreji in obilemu poljedelskemu pridelku.

Navadno se pa dandanes na pašnikih, senožetih in deteljščih le malo dobre klaje pridela in posebno zato, ker se prereditko seje in le malo ali pa celó nič ne gnoji. Deteljo navadno še le, kakor tretjo rastlino, po gnojenji sejejo, ko je zemlja že opešala in svojo redilno moč zgubila. Ravno tako dela se tudi z drugo klajo. Vsaka pična rastlina, to je, vsaka za pičo ali krmo živini namenjena, sama za-se vsejana, ima med pojedinimi rastlinami prazna mesta, na katerih se plevel zaredi. Ako se pa seje detelja med travo, ali trava med deteljo, se ta prazna mesta napolnijo, kajti rastlina med rastlino raste in plevel se ne more zarediti.

Čem različnejše pične rastline se druga z drugo sejejo, tem boljše in tem hitrejše druga z drugo raste. Ena sega globoko s svojimi koreninami, kakor na priliko, detelja, druga si zopet na površji hrane išče, kakor, na priliko, trave. Tudi vreme nima potem toliko vpliva. Nekterim rastlinam ne škoduje velika suša, drugim zopet ne velika mokrota, ene lahko pretrpe vročino, druge zopet lahko mraz. Naj bode vreme kakoršno koli, zmirom bo pridelek gotov, ako se različne pične rastline sejejo.

Cem gostejše se pične rastline sejejo, tem visokejše in tanjše bodo take rastline. Ako hočemo tedaj tankih, visokih pičnih rastlin pridelati in dobro in gotovo žetev imeti, sejati moramo različne rastline druga z drugo in ne prerediti, tedaj: s semenom ne smemo biti preskopi.

Ravno tako tudi z gnojem ne smemo skopariti. Pičnim rastlinam se mora dobro gnojiti, da hitro kalijo, hitro rastejo, in da se v enem letu lahko večkrat pokosé. Ta gnoj ni zgubljen, ako mi rastline živini pokladamo, in rastline tudi vsega zemlji ne vzamejo. One ga potrebujejo samo v početku svoje rasti; kedar pa dobijo perje, in ko se korenine bolj razrastejo, takrat mnogo hrane po perji posrkajo iz zraka, in zopet mnogo po koreninah iz zemeljske globočine. Kedar se pične rastline pokosé, one zemlji v strnišču in koreninah več rastlinske (vegetabilčne) hrane zapusté, kakor so jo same potrebovale, vzele so pa zemlji samo mnogo rudninskih delov. Rastlina, vsejana za pičnimi rastlinami, dobí za hrano že razkrojene dele napeljanega gnoja, potem povreto strnišče in korenine pične rastline, manjka jej pa samo kalija in fosforove kisline. Če te rudninske dele zemlji zopet povrnemo, ali pa če jih ima zemlja še dosti v sebi, more se brez vse skrbi na tako zemljo potem žito sejati, kajti zrnje bo težko in žetev bogata.

Ako se je pa pičnim rastlinam le malo gnojilo, gnojiti se mora potem tudi še žitnim rastlinam, ako hočemo, da nam dadó bogato žetev.

Paziti mora na dalje poljedelec, da bo zmirom dobro pičo pridelaval, jo ob pravem času in na primerno zemljo sejal.

Za rodovitno zemljo najboljša je mešanica iz grašice, graha, rži ali pa ovsa spomladi zgodaj vsejana in cvetoča pokošena.

Za zateglo in zmazano zemljo je sposobna rdeča detelja.

Za nemško deteljo, pomešano z divjim ovsem in pasjim repom, dobra je posebno rahla zemlja.

Za turško deteljo je dobra apnena zemlja.

Za ajdo, prosó, strašnico pa peščena zemlja.

Sejati mora poljedelec take pične rastline, ktere mu zgodaj spomladi frišno pičo dajo, in pa take, ktere se še le kasno jeseni za frišno klajo rabijo. Tako, na primer, ogeršica velicega srpana vsejana, dá prvo frišno klajo drugo leto konec malega travna;

ozimna rž, sejana z graham, se sredi velikega travna požanje in za frišno klajo porabi;

od začetka rožnika ali pa še na koncu velikega travna nam dá prvo košnjo nemška detelja in pa turška detelja;

sredi rožnika se kosí prvič rdeča detelja;

v početku malega srpana se drugič kosí nemška detelja, in vse zgodaj spomladi sejane mešanice;

od srede malega srpana naprej kosé se ali detelje tretjčkrat, ali se pa tudi turšica do pozne jeseni lahko za frišno klajo upotrebuje, ako se je od 14 do 14 dni zaporedoma sejala.

Na tak način si more poljedelec celo poletje in jesen svojo živino s frišno klajo prehraniti, in si mnogo sená za zimo obdržati.

Kedar poljedelec mešanico seje, premisliti mora najpred: kakošna semena bode skupaj zmešal in v kolikošni razmeri.

Največ semena naj vzame od take rastline, ktera se njegovi zemlji najbolj prilaga. Ako je na priliko zemlja posebno rdeči detelji primerna, in poljedelec hoče ž njo še nemško in pa belo nizko deteljo pome-

šati, naj vseje na en oral (joh): 15 funtov rdeče detelje, 5 funtov nemške detelje, 5 funtov bele nizke detelje.

Ako se pa zemlja posebno nemški detelji prilaga, naj vzame na oral: 20 funtov nemške detelje, 5 funtov rdeče detelje, 5 funtov bele nizke detelje, pomeša naj se tudi nekoliko trav, ktere se zemlji najbolj prilagajo.

Ako se bode poljedelec še dalje trudil, da mnogo dobre klaje pridelá, da ni ne s semenom, ne z gnojem pri setvi preskop, gotovo bo z dobrim vspehom gospodaril. Dobro si bo potem mogel živino rediti, lahko bo svoje polje dobro gnojil, in tako si od dne do dne zemljo zboljšal in povikšal pridelke.

Národno - gospodarske stvari.

Železnica Predelska.

Bralcem „Novic“ je vže znano, da je v državnem zboru na dnevnem redu bila Predelska železnica. Vladni predlog o njej je napravil velik hrup; brošura za brošuro je prišla na dan; ena povdarja potrebo te železnice; druga dokazuje, da ona ni Avstriji in njenemu trgovstvu ugodna. Brošuro stavbenega svetovalca g. Potočnika so „Novice“ že omenile z zasluženjo pohvalo. Da pa se nam ne ugovarja to, da v tej brošuri le govori Kranjec „pro domo sua“ in da po takem je potezanje za Loško železnico enostransko, naj omenimo še druge, ki jo je na svitlo dal inženir pl. Südenhorst pod naslovom: „Ein freies aber wahres Wort über die Eisenbahnfrage Predil- oder Lacker Linie“.

Inženir Südenhorst pravi med drugim v svoji brošuri: Ako se zgodovina avstrijskega železničarstva pregleda in objektivno razsoja, se žalibog vsakdo prepriča, da se skoraj pri vseh železnicah ne ozira na korist države, na tirjatve narodno-gospodarskega razvoja in na samostojno kupčevanje, ampak da manj ali bolj le osebna ali stranska korist denarstvenih koterij prevaguje.

To se vé že mnogo let; razpravljalo se je to vže večkrat v državnem zboru, v časnikih in posebnih knjižicah, al do zdaj zastoj. Ministerstvo odstopa za ministerstvom; al zmirom vladajo ista pravila.

Nedvomljivo je, da z ozirom na trgovsko politiko je najbolj škodljivo bilo to, da se je prodala južna (tržaška) železnica francozki družbi Rothschild-Talabotovi in s tem oddalo morsko prevaževanje tej družbi. To se hudo čuti ne le v Trstu, ampak tudi na Primorskem, Kranjskem, Koroškem, Štajarskem, zgornjem in spodnjem Avstrijskem do severnih mej države. Nadjalo se je, da bode Rudolfova železnica rešila državo škodljivega monopola južne železnice ter prosti razvoj trgovskega prometa zopet ustanovila. Ta up pa bode šel sopet po vodi, če državni zbor pritrdi načrtu železnice iz Trbiža čez Predel v Gorico proti Trstu, kterege je minister kupčijstva mu predložil. Predelska železnica je med vsemi načrti, kteri se morejo napraviti za zvezo doljno-avstrijskih železnic s Trstom, najnerravníša, tehnično najneugodnejša in najdražja; ona najmanj more spolniti občno državno korist.

Trst z malo izjemo onih z južno železnico v dotiki stoječih dežel, Kranjska, Koroška, Štajarska, zgornja Avstrijska in zahodna Česka so se izrekle po svojih zastopih zoper Predelsko črto, ktera se le zato ponuja, da bi se južni železnici na veke ohranil dosedanji monopol trgovstva (samotržtvo) v Trstu.

Načrt Predelske železnice pa ni nova ideja; ona se je vže skuhala, ko je minister kupčijstva baron Wül-

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrto leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrto leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 3. julija 1872.

O b s e g: Bramor ali mramor. — Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva. — Kmetijske starice pa novice. — Kokone umorjene in sirovo svilo iz slovanskih dežel. — Okrožnica županom na Kranjskem o vpeljavi državne postave od 27. julija 1781. leta, ktera predpisuje, kako naj se v red dene policijska odprava in odgonstvo (šub). — Poto-pisni listi slovenskega učitelja svojemu pobratimu. — Dopisi. — Novi-car.

Gospodarske stvari.

Bramor ali mramor.

Velika poljska nadloga je letos tudi bramor ali mramor (*Gryllus gryllotalpa*), ki v nekterih krajih mnogim sadežem in posebno krompirju hudo škodo dela.

Naj tedaj tudi o njem našim gospodarjem kaj več povemo.

Bramor spada v vrsto kobilic; al velik razloček je med njim in kobilico. Sto kobilic ne bode polji nič škodovalo, sto bramorjev pa mu škoduje grozno veliko.

Slovenci ga poznajo menda le še pod enim imenom ter mu dobro pravijo podjedec; Srbi ga imenujejo mrmak (mrmor), Rusi medvedka, Nemci so mu dali mnogo imen; znanstveno nemško ime je „Maulwurfsgrille“, zato, ker je v sprednjih nogah krtu podoben, — „Werre“ zato, ker polje pokončuje, kajti „verwerren“ je staronemška beseda, ki izrazuje to, kar novonemška „verwüsten“ (pokončavati, razdevati itd., — „Schrottwurm“ zato, ker rastlinam koreninice podjeda, — „Reutwurm“ zato, ker rastline, podkopane po njem, padejo, — „Gerstenwurm“, „Kürbiswurm“, „Kartoffelwurm“ zato, ker posebno rad ječmen, buče, krompir podjeda; — „Erdwolf“ (zemeljski volk), ker je požrešen kakor volk; — „Moldwurm“, ker po zemlji koplje.

Bramor je med evropejskimi žuželkami eden največjih; povsod je znan, le v visocih severnih krajih ne. Vsak pozna to štoklasto, gnjusno žival, ki ima močni solednji nogi, roki podobni, s kterima koplje; ima pa tudi nekako poseben naprsnik; bramor je živahna žival, hitro teče, pa tudi plava, če v vodo pade; ker ima perutnice, tudi leti, pa ne dolgo in ne visoko nad zemljo. Kedar po plemenu gre, daje čvrčec glas iz sebe, ki se vzlasti zjutraj in zvečer izpod zemlje sliši. Pregarjan od človeka mu brsne na roko smrdljiv črn sok. Bramor ne trpi bramorja; če sta skupaj zaprta, močnejši slabejega deloma požre.

Bramor je škodljiv gozdom, senožetom, vrtom in njivam, bodi-si zemlja taka ali taka; v vsaki si koplje, pa bolj povrhu svoje poti. Le v nogradih se ga ni bati.

Meseca junija in julija (rožnika in malega srpana) se bramor in bramorka parita; takrat sta pogostoma zunaj zemlje. Bramorka naredi si pod zemljo prav gnjezdo, kamor jajčica položi meseca velikega srpana, kterih je včasih le 10 in več, večkrat pa tudi po 200; jajčica so enmalo debelejša kakor prosó, zelenkasto- in rumeno-rujava. O 2 ali 3 tednih mladiči izlezejo iz

jajčic; čez 4 tedne, ko so veliki kot mravlja, se prvi-krat levijo; meseca septembra se levijo drugikrat, oktobra in novembra meseca tretjikrat, drugo leto meseca aprila ali maja četrtnikrat, in še le po 5. levljenji jim zrastejo perutnice, in zdaj so dorasli bramorji.

Prav mrzla zima brez snega pokonča bramorje, tudi velika suša kakor velika moča jim je nevarna. Prešiči so jim najhujši sovražniki; da bi pa prešič, ki je bramorja požrl, crknil zato, ker mu čeva gloje, to je menda le vraža. Krta se pa bramor ne boji. Vrane in pa kavke ga vžugajo.

Da se bramor na polji ne zaredi, zato naj nikar se vsako leto preobilo ne gnojí; obilni gnoj leto za letom — brez prahe — zaredi bramorje.

V luknje bramorjeve vlij vode z nekoliko oljem ali pa svečarskim lugom; to žene bramorje iz lukinj, da jih potem pomoriš.

Mnogo reči se še svetuje, za ktere pa ne moremo porok biti, da res pomagajo; zato jih ne razkladam na dalje.

Največ koristi to, da se pokončajo gnjezda, kamor je bramorka jajca legla; gnjezdo vidi marljivo oko gospodarjevo, če je sem ter tje na njivi, na senožeti, na vrtu krog in krog vse vsahnelo, kar je ondi rastlo.

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

Spisal Franjo Kuralt.

(Dalje.)

XI.

Naprej! poljedelci in živinorejci!

Napredujmo! to je gêslo današnjega časa. Ni ga naroda niti stanú, da bi stal zmirom na enaki stopinji izobraževanja in napredka. Tudi poljedelstvo in živinoreja ni ostala zmirom na enaki stopinji, tudi ona je pričela segati po sredstvih napredka in v napredku koráčiti z drugimi znanostmi.

Mnogo strojev (mašin) se je znašlo, s kterimi se je poljedelstvo v enem in drugem obziru mnogo zboljšalo, kteri nadomestujejo mnogo človeških in živinskih delavnih močí, kteri prihranijo mnogo časa, zboljšajo in pomnožijo pridelke.

Po znanstveni poti doseglo se je spoznanje, kaj da rastlinsko rast pospešuje in kaj da jo ovira, kakošna zemlja se prilega tej ali uni rastlini, kakošna hrano potrebuje ta ali una rastlina, koliko da je potrebuje in kako da se zemlji more zopet povrniti.

Živinorejec pričel je spoznavati naravo živine, njeno pleme in njene razmere do različnega podnebja, njene dobre in slabe lastnosti.

Za vse to in še za mnogo drugega so skrbeli slavni poljedelci, živinorejci in kemikarji s tem, da so znanstveno napredovali v poljedelstvu in živinoreji. Oni so raztrgali oblake naravnih skrivnosti, postavili poljedelca za gospodarja zemlji, da jo more siliti k obilnejšemu pridelku, živinorejca pa, da boljša in požlahtuje različna živalska plemena.

Poljedelec kakor živinorejec došel je na tak način do sredstev, po katerih more napredovati, si blagostanjeboljšati in konkurirati z drugimi narodi. Dolžnost je vsakega poljedelca kakor tudi živinorejca, da ta sredstva upotrebuje za svoj napredek in svoje izobraževanje, kajti samo tako se bode njegovo gospodarstvo prilegalo današnjemu času in današnjim zahtevam.

Mnogo je sredstev za napredek poljedelstva in živinoreje, in to so v prvi vrsti:

Ljudske šole. Že v otročja srca vsaditi se mora kal spoznavanja važnosti poljedelstva in živinoreje, njena potreba in njena zahteva. Ako je otrok že to spoznal, rastlo bode to spoznavanje ž njim, s tem pa tudi želja, bolj na tanko seznaniti se s predmeti gospodarstva in napredka njegovega. V ta cilj in konec dobilo je več učiteljev Hartinger-jeve „gospodarske podobe“. Naj jih vsak učitelj rabi za to, za kar jih je dobil, ne pa morda samo za kinč svoje sobe. Ko je otrok v ljudski šoli dobil prvo podlago poljedelstva in živinoreje, namreč znanost čitanja, računstva in pisanja, pa tudi nekoliko vednosti v naravoslovji in pa spoznanje važnosti poljedelstva in živinoreje, radostno bo nastopil pot svojega napredka in izobraženja, namreč:

nižo gospodarsko šolo. Tukaj se bo on veselilo in uspešno seznaval z različnimi predmeti poljedelstva in živinoreje, z njenim umnim napredkom, njenem odnašaji v različnih zemljah in njenimi naravnimi zakoni. Tukaj bode pognala krepka kal, ki mu je bila vsajena v ljudskih šolah, se čvrsto razraščala po krepkih koreninah, in zrastle bode krepka in močna rastlina napredka v korist in čast domovini in samega sebe.

Žalibog, da moramo Slovenci tako važnih sredstev gospodarskega napredka dozdej še pogrešati in da nam dosehal svet edina zvezda takega napredka, namreč goriška gospodarska šola.

Dragi poljedelci in živinorejci, kateri ste premožni, ne zamudite svojih sinov pošiljati v tako važno in koristno učilnico! Največa dota, ki jo svojim otrokom morete dati, je znanje pravega inumnega gospodarstva, kajti to je oni krepki steber, kateri trdno podpira začetja vsakega poljedelca in živinorejca, da ga ne razruši vsak majhen vihar.

Dokler narodu tako koristnih sredstev pomanjkuje, skrbeli so in še skrbé narodni možje za njegov napredek z drugimi sredstvi, namreč s knjigami in časopisi. Na čelu takih mož stoji gosp. dr. Jan. Bleiweis. On je, razen mnogih drugih v gospodarstvo segajočih knjig, poslednjič dal živinorejcem sredstvo, se popolnoma izobražiti v živinoreji in uspešno v njej napredovati, in si svoje blagostanje zboljšati. To sredstvo je knjiga: „Nauk o umni živinoreji“. Dragi gospodarji! z branjem te knjige morete odpraviti one pogrške pri svoji živinoreji, ktere so največi vzroki malega in slabega priredka in malega ali celó nobenega dobička. Cena tej knjigi, po podobah razjasnjeni, je nizka, al vrednost njenega poduka je jako velika. Kupi naj si vsaka hiša to koristno knjigo, da morete vstric koračiti z živinorejci drugih dežel, in si svoje dohodke povikšati.

Za napredek poljedelstva in živinoreje skrbijo tudi časopisi in to namreč „Novice“ in pa „Gospodarski list“, ki izhaja v Gorici. Dragi gospodarji! naročite si tako važnih časopisov, čitajte jih marljivo, in gotovo

ne boste tožili čez tako slabe čase. Čas ni edini vsega hudega kriv, nego krivi ste vi sami, ker zaostajate v napredku za drugimi narodi in deželami, zaostajate s pridelki in pešate v konkurenciji.

Čas zahteva napredek! Sredstva za-nj imate; imejte le še dobro voljo, in gotovo bo vaša prihodnost bolja. Pomnite besed, ki nam jih poje naš slavni Koseski:

Marno pogledjte potem na polje slovenskega djanja,
Mnogo ledine je še, mnogo je križema rok,
Ganite jih, otrebite mah domovini do jedra,
Duhe zaróite v beg dvombe, nemarnosti, tmin,
Dvignite srčno slovenskega dlana in uma!

— — — — —
Volja se zbudi tedaj, truda ne strašite se!

— — — — —
Gani se vrli ratar! Si bo veselo sejal,
Cvetju se čudil unuk unuka unukove žetve!

Kmetijske starice pa novice.

Češnjevo drevo — kapital od 1500 goldinarjev!

Nek sadjerejec na Goriškem je imel češnjevo drevo, katero mu skoro vsako leto toliko donaša, kolikor kapital od 1500 gold. Pred tremi leti mu je doneslo 75 gold. dohodka. Drevo je veliko in zgodaj rodi, ko so češnje še drage. Marljivi kmetič nabere prvi jerbas in poveže po 7—8 češinj v šopke, ktere je po 1—2 solda prodajal. Ker je bil prvi s češnjami na trgu že maja meseca, jih je prav lahko prodal in za-nje dobil devet goldinarjev. V šopkih jih je še nekoliko prodal, potem pa druge na tehtnici po funtu prodajal, tako, da je za češnje imenovanega drevesa dobil 75 gold.

Da! čuditi se moramo, koliko dobička lahko daje eno samo drevo. Pa tudi jabelka, hruške, orehi se nahajajo, ki dajo lepo množino sadja. Vrtnarski listi sporočajo celó, da so hruševa drevesa, ki so v enem letu 70 mernikov sadja rodila.

Koliko časa ne bi mogla živeti revna rodbina s takim dohodkom le enega takega drevesa, posebno če sadje posuši, katero je ne le zeleno, ampak tudi posušeno zdrava jed posebno za ljube otročiče. Že mnogo-krat je ravno sadje lokoti rešilo ubogega kmeta. Tedaj dragi gospodarji! le pridno zasajajte drevesa, tem bolj, ko imate jako lepo in srečno obnebje; vsaj znate, koliko potegnate za zgodnje češnje.

Občina Prvačina je dobila v enem letu čez 20.000 gold. samo za češnje! Vsak prostorček bodi zasajen in sadje bode silno pomnožilo blagostanje kmetijsko.

„Gosp. List“.

Vinorejska društva.

C. kr. deželna vlada tržaška je potrdila pravila za vinorejsko društvo v Vrtojbi in v Brdih. Tudi Dornberško društvo je predložilo dotična pravila c. k. vladi v potrjenje.

Kokone umorjene in sirovo svilo iz slovanskih dežel

kupuje po dobri ceni gosp. Jožef Fuksa, lastnik svilarne (Filande) in ud odbora „Hedvabnicke Jednoty“ v Pragi. — Tako beremo v časniku „Pučki Prij.“